

Folkhögskolans betydelse för individer och för samhället i stort

En kunskapsöversikt

Eva-Marie Harlin
Irma Carlsson

Rörelsefolkhögskolornas intresseorganisation, RIO är en idéburen organisation som samlar folkhögskolor som drivs av föreningar, folkrörelser och stiftelser. RIO främjar rörelsefolkhögskolornas intressen bland annat genom att:

- bevaka utbildnings- och arbetsmarknadspolitiska frågor,
- driva opinion,
- anordna styrelseutbildningar och konferenser,
- erbjuda lärare och rektorer fortbildning.

Folkhögskolans betydelse för individer och för samhället i stort
En kunskapsöversikt

RIO RAPPORTERAR #1 2021

Utgiven av Rörelsefolkhögskolornas intresseorganisation, RIO
www.sverigesfolkhogskolor.se

Text: Eva-Marie Harlin och Irma Carlsson

Redigering och original: Thomas Östlund Produktion

Projektledare: Gerhard Holmgren, RIO

Stockholm, mars 2021.

FÖRORD

Varje år får tusentals människor med sig personliga erfarenheter av folkhögskolan. Tidigare deltagare bär också på personliga minnen från mötet med folkhögskolan och vad den betytt just för dem. Berättelsen om folkhögskolan bygger ofta på dessa personliga erfarenheter.

När forskare och utredare tittar på folkhögskolan, är det med andra ögon än den egna erfarenhetens. Här riktas blickarna på olika delar av verksamheten. Några ställer frågor om vilka som söker sig till folkhögskolan, varför de gör det och vad som händer efter studierna. En del intresserar sig för särskilda målgrupper – ungdomar, seniorer, asylsökande, personer med funktionsnedsättning – för att nämna några. Andra undersöker folkhögskolornas pedagogik eller deras koppling till det civila samhället.

Att få en samlad överblick av alla forskningsresultat och utredningar är inte lätt, även om man avgränsar sig till de senaste årens studier. I den här kunskapsöversikten görs ett sådant försök. Vi har bett Eva-Marie Harlin och Irma Carlsson – båda med praktisk och teoretisk kunskap om folkhögskolan – att gå igenom senaste årens forskning och aktuellt utredningsmaterial för att belysa folkhögskolans betydelse, för enskilda deltagare och för samhället i stort.

Det är naturligtvis omöjligt att täcka in alla aspekter av utbildningsformen på några få sidor. Inte heller går det att föra mer ingående teoretiska resonemang. Vi har här valt bredden framför fördjupningen, just för att ge överblick och presentera en sammanfattande nulägesbild. Den omfattande referenslistan ger möjlighet till fördjupningar, många av rapporterna går att ladda ner från nätet.

För oss inom RIO är det viktigt att sprida forskningsresultat som ökar kunskapen om folkhögskolan. Det är värdefullt, både för dem som kommer i kontakt med folkhögskolan, och för alla som är intresserade av folkbildning och utbildningsfrågor. Inte minst är kunskapen angelägen för alla som är verksamma inom folkhögskolan, för att kunna utveckla verksamheten.

”Förändring är snarast att betrakta som en tradition inom folkhögskolan”, står det på ett ställe i denna rapport. Förändringens riktning är däremot sällan given. Praktiskt grundat omdöme, kompletterat med kunskap utifrån aktuell forskning, tror vi är en god grund för en fortsatt positiv utveckling av svensk folkhögskola.

Gerhard Holmgren
Generalsekreterare, RIO

INNEHÅLL

INLEDNING	6
Folkhögskolan i utbildningssamhället	7
UTBILDNING OCH BILDNING	10
Varför folkhögskola – om deltagarnas syn på vilken betydelse folkhögskolan kan ha	10
Folkhögskolan som studiemiljö – om betydelsen av att studera utifrån egna behov och med stöd av andra	12
Mobilisering och aktiva medborgare – om betydelsen av folkhögskolan som en plattform för demokratisk delaktighet	14
Mobilisering och medborgarskap	14
Folkhögskolans starka relation till civilsamhället	16
Folkhögskolan och det lokala samhället	17
Folkhögskolan betydelse i sitt lokala, regionala och ideologiska sammanhang	19
Kulturen som en hjärtefråga – om folkhögskolans betydelse för skapande och kultur	21
Betydelsen av kulturell bildning	22
Framåt – mot vad? – om folkhögskolans betydelse för deltagarnas framtida studier och arbete	25
Allmän kurs	25
Särskilda kurser	27
Yrkesinriktade kurser	29
FOLKHÖGSKOLANS MÅNGFALD OCH BREDD	31
Unga vuxna	31
Nyanlända och etablering	32
Målgruppsinriktade kurser	33
Deltagare med funktionsnedsättning	35
Vikten av en inkluderande pedagogik	37
Äldre/seniorer	39

Nyskapande kurser	40
Didaktisk innovation	40
AVSLUTANDE REFLEKTIONER	42
Till sist	46
REFERENSER	47

INLEDNING

Under senare år har det skrivits en hel del om folkhögskolan. Det har varit texter av olika slag; böcker, utvärderingar, rapporter, forskningsartiklar och avhandlingar. Perspektiven har också varierat. En del av det som publicerats är skrivet med ett inifrånperspektiv, ofta av verksamma inom utbildningsformen, annat med ett utifrånperspektiv, från dem som betraktar den. Ofta har fokus lagts på särskilda frågeställningar eller teman. Innehållet måste också förstås utifrån vem som är textens avsändare och i vilket syfte den skrivits. Det gör att det är svårt att få en helhetsbild av hur folkhögskolan av i dag beskrivs och analyseras.

Vi som författare till den här rapporten har fått i uppdrag av Rörelsefolkhögskolornas intresseorganisation att trots detta göra ett försök att sammanfatta den bild som framträder genom det som publicerats med fokus på folkhögskolans betydelse, dels för den enskilde individen, dels på samhällelig nivå. Det är inte vår avsikt, än mindre möjligt, att särskilja dessa båda aspekter som vi menar är tätt sammanflätade med varandra. Vi kommer för vår undersökning att begränsa oss till en svensk kontext. Textmaterial är med några undantag sådant som publicerats framför allt de senaste fyra åren. Den text vi skriver är alltigenom av kvalitativ karaktär men har stundtals också sin grund i mer kvantitativa analyser. Vi ser folkhögskolans miljö och utbildningar som en helhet och behandlar såväl den verksamhet som sker inom ramen för folkbildningsanslaget, det vill säga den av staten förordningsstyrda verksamheten, som de särskilda uppdrag som ges till folkhögskolan.

Om rapporten

Förutom inledning och avslutning består vår rapport av två huvudrubriker. Den första har vi valt att benämna *Utbildning och bildning* och i denna del beskrivs något vi kan kalla livet på folkhögskolan. Här redovisas aktuella texter om det som sker på folkhögskolan, hur undervisningen och pedagogiken kan beskrivas, men också vad deltagarna själva säger sig få ut av sina studier och vad de tänker ska hända efteråt. Denna del rymmer också exempel både från den stora estetiska verksamheten och från de utbildningar som är yrkesförberedande eller är yrkesutbildningar med examen, som erbjuds på folkhögskolorna. Här beskrivs också folkhögskolan i ett större sammanhang, i form av betydelsen av starka relationer mellan det civila samhället och folkhögskolan.

Den andra huvudrubriken är *Folkhögskolans mångfald och bredd*. Här ligger fokus på de texter som beskriver den betydelse folkhögskolan kan ha för olika målgrupper och deltagare. Vi har i denna del valt ut fyra målgrupper som vi ser som särskilt intressanta i samtalet om folkhögskolans betydelse för individ och samhälle. Dessa grupper är unga vuxna, nyanlända, personer med olika funktionsnedsättningar och äldre/seniorer. Denna del innehåller också resonemang om den flexibilitet och snabbhet som folkhögskolan kan sägas ha när det gäller att fånga upp utbildningsbehov och starta nya verksamheter. Här behandlas texter som beskriver hur det går till när nya kurser kommer till och vikten av folkhögskolornas nätverk, både regionalt och nationellt.

I rapportens avslutande del bidrar vi som författare med några reflektioner. Vi har båda egen erfarenhet av att arbeta som folkhögskollärare. Vi har också under en längre tid arbetat som universitetslärare, forskare och som programansvariga på folkhög-

skollära­r­pro­gram­met. I denna egenskap har vi haft ansvar för många studiedagar och upp­drags­ut­bil­d­ning­ar för folk­hög­sko­lan­ns per­so­nal. På detta sätt har vi under de senaste decennierna följt folk­hög­sko­lan­ns förändring och utveckling. Utifrån denna erfarenhet och med grund i de texter vi studerat ger vi i denna del några synpunkter på folk­hög­sko­lan som särskild utbildningsform och dess betydelse både för individ och samhälle.¹

Folkhögskolan i utbildningssamhället

Folkhögskolan är en utbildningsform för vuxna som kännetecknas av att den befinner sig i ett landskap mellan det formella och det icke-formella, mellan utbildning och bildning. Den har också alltid befunnit sig i spänningsfältet mellan självständighet och statlig styrning. Detta har blivit alltmer aktuellt de senaste åren, både genom den kontroll som folkhögskolan utsätts för och genom statens öronmärkta satsningar vid sidan om det mer allmänna folkbildningsanslaget. Folkhögskolan erbjuder formella meriter i kombination med ett brett fokus på allmän bildning och personlig utveckling (Folkbildningsrådet 2019a).

Av SCBs rapport (2020) framgår det att många som vill börja studera i vuxen ålder fortfarande inte känner till att de på folkhögskola kan ges samma möjligheter till meritering som komvux erbjuder. Folkhögskolan är heller inte alltid så synlig på den stora utbildningsarenan. I en nyligen utkommen debattbok om skolan (2020) skriver Harlin och Malmström, att folkhögskolan borde synliggöras mer och att andra skolformer skulle ha stor glädje av att inspireras av den pedagogik och det bedömningssystem som finns där. Många kanske ser folkhögskolan som en marginell företeelse men siffrorna vad gäller deltagande i olika kurser och arrangemang visar på en annan bild. Folkhögskolan når allt fler människor, 2019 gick över 20 000 deltagare en allmän kurs och nästan 40 000 en särskild kurs (Folkbildningsrådet 2020). Dessa deltagare gick alla i någon lång kurs på folkhögskola och dessutom deltog ytterligare över 50 000 i någon av de kortkurser som också arrangeras på folkhögskolorna. Förutom detta tillkommer cirka 9 000 deltagare i de särskilda satsningar som staten gjort för särskilda målgrupper, till exempel *svenska från dag ett*, *etableringskurs*, *studiemotiverande folkhögskolekurs* och *bristyrkeskurs*. Historiskt har den allmänna kursen varit störst men Nylander och Östlund (2018) visar att de särskilda kurserna numera har fler deltagare än de allmänna. De särskilda kurserna är också mer heterogena vad gäller kursinnehåll än de allmänna som ska kunna ge behörigheter för vidare studier. Förutom långa och korta kurser var ett stort antal människor involverade i andra typer av uppdragsutbildningar och kulturaktiviteter på folkhögskolorna.

Särskild utbildningsform

Folkhögskolan har alltsedan 2014 beskrivits som en särskild utbildningsform (SOU 2013/14:72). Det betyder att den ingår i ett sammanhang av utbildningar som möjliggör olika karriärvägar för den som väljer att gå på folkhögskola. Det handlar då oftast om de långa kurserna, där deltagarna går ett eller flera år. Stommen i folkhögskolan utgörs av

¹ För vidare läsning och en mer heltäckande bild av folkhögskolan hänvisas till Folkhögskoleboken som gavs ut på Studentlitteratur 2020 (red. Andersson, P., Colliander, H. & Harlin, E-M.).

”
Bland de
särskilda
kurserna är
mångfalden
är nästintill
obeskrivbar.

den allmänna kursen som kan vara en väg till att få de grundläggande behörigheter som saknas från tidigare skolgång. SCB visar i sin rapport från 2020 att deltagande i allmän kurs både ger möjligheter till vidare studier och till bättre förutsättningar på arbetsmarknaden. Rapporten visar till exempel att så många som 75 procent av utrikesfödda kvinnor studerar vidare på högskola efter att de fått sin grundläggande behörighet på folkhögskola och att den andel som var arbetsökande innan studierna på allmän kurs halverades. Förutom dessa kvantitativa data visar också SCBs rapport att kvalitativa värden, ibland benämnda som mjuka värden, har stor betydelse för deltagarnas syn på effekter av att ha gått en allmän kurs på folkhögskola. De menar att de i högre grad vågar göra sin röst hörd och att de fått bättre självförtroende.

För att en folkhögskola ska erhålla statsbidrag måste den allmänna kursen utgöra minst 15 procent av verksamheten.² Statsbidraget är det som finansierar de flesta kurser som genomförs på en folkhögskola, men utanför detta arrangeras också kurser som genomförs genom annan finansiering.

Bland de särskilda kurserna är mångfalden nästintill obeskrivbar. De estetiska ämnesområdena dominerar tydligt, men det finns också kurser som mer direkt leder till ett yrke. Betydelsen, både för individen och för samhället, när det kommer till dessa stora och varierade utbud av folkhögskolekurser kommer vi senare i texten att fördjupa oss i.

Skolor med särprägel

Enligt Gustavsson (2009; 2010) är det problematiskt att beskriva folkhögskolan i allmänna termer då varje skola har sin särprägel och folkhögskolans karaktär skiftar beroende på tid och rum. Han menar också att olikheterna mellan olika folkhögskolor vissa gånger är så pass stora att det är svårt att hitta de drag som gör skolorna till just folkhögskolor och inte till något annat. Friheten är kännetecknande men det finns (Gustavsson 2010) statliga förordningar och anslag som i slutändan bestämmer vad som är en folkhögskola. Genom folkhögskolans historia har det vid varje utbildningsreform siats om att folkhögskolan spelat ut sin roll, men i stället har ökad konkurrens från andra utbildningsanordnare, till exempel gymnasium och kommunal vuxenutbildning, lett till att folkhögskolan hittat nya vägar och identifierat nya behov. Kanske är det just förmågan att möta nya behov utan att förlora sin själ och att förena förnyelse med eftertanke som utgör folkhögskolans särart och kännetecken.

Folkhögskolan som utbildningsform låter sig inte så lätt beskrivas och de som försökt har oftast funnit berättelser som traderas kring folkhögskolan eller sett en verksamhet som är både komplex och omfattar en mångfald av aspekter. På liknande sätt kan ett resonemang föras kring den idétradition som utbildningsformen ingår i och som benämns folkbildning. Är det en ideologi och hur kan den i så fall beskrivas? Det är kanske ändå på sin plats att i en text som denna säga något både om folkbildningen och om utbildningsformens särskilda förutsättningar och kännetecken. Vi väljer att hålla oss kort kring detta men båda dessa aspekter får konsekvenser för det vi avser att behandla fortsättningsvis. När det gäller den eventuella särarten så beskrivs ofta den pedagogik som tillämpas som ett tydligt exempel, men det stämmer inte alltid och räcker inte heller som beskrivning. Snarare handlar det om folkhögskolans frihet där pedagogiken kan grundas i att den inte behöver styras av nationella styrdokument. Det betyder inte

² Förordning (2015:2018) om statsbidrag till folkbildningen 11 §. En folkhögskola ska anordna allmänna kurser främst avsedda för studerande som saknar grundskole- eller gymnasieutbildning. Allmänna kurser ska årligen utgöra minst 15 procent av folkhögskolans verksamhet.

att det saknas planer för innehåll och form vad gäller undervisningen, men att det på folkhögskolan är läraren och deltagarna som i samråd beslutar om detta. Folkhögskolan har ett fritt spelrum, som har sin betydelse både för den enskilde och för den grupp som ska arbeta tillsammans.

Meritering och personlig utveckling

Möjligheten till meritering genom studier på folkhögskola har alltid varit viktig. På köpet och kanske utan att från början ha efterfrågat detta har deltagarna också getts stora vinster i fråga om sin personliga utveckling. Tiden på folkhögskolan gör det möjligt för deltagarna att bättre se sig själva, sitt värde och sitt sammanhang och känna att de är del av detta sammanhang. För några av deltagarna kan det också handla om att inte enbart se sig som sitt funktionshinder eller se sig som sin annanhet vad gäller etnisk bakgrund eller sexuell läggning. Berit Larsson (2010) talar om att folkhögskolan utvecklar den *politiska människan*, att studierna manar till mobilisering. Detta kräver både kunskaper, bildning och mod. Hon ställer sig frågan hur de som arbetar i folkhögskolan kan bli bättre på att ta tillvara olikheter och utjämna maktojämlikheter och exkluderande normer. Larsson menar vidare att det offentliga rummet krympt, vilket ytterligare förstärker värdet av att låta människor med olika erfarenheter mötas i folkhögskolerummet. Idag är många av våra miljöer segregerade vilket skapar barriärer mellan olika grupper och risker för ett ”vi och dom-tänkande”. Betydelsen av att människor med olika erfarenheter får tillfälle till möten utgör en motvikt till detta och något som har betydelse för respekten för oliktänkande och därmed också för demokratin.

Gert Biesta (2019) som inte har folkhögskolan som sin kontext, men som intresserar sig både för vuxenutbildning och demokratiskapande, för ett resonemang som på många sätt har bäring på folkhögskolans verksamhet. Han menar att en utbildningsanordnare, och också varje enskild lärare, bör vara professionell nog att tydligt kunna formulera det syfte som en specifik verksamhet har för individen men också dess konsekvenser för samhället. Han följer samma linje som folkhögskolan gjort genom historien genom att mena att meritering inte får vara det enda syftet utan enbart en del av något som också handlar om att göra människor delaktiga i sitt sammanhang. För en sådan delaktighet är det viktigt att känna till och förstå hur man kan förhålla sig till de normer som råder i det sammanhang där man befinner sig. Det kan till exempel handla om kulturella eller religiösa normer. Han menar också att varje människa ska ha möjlighet att inte bara utvecklas inom ramen för ett gemensamt kollektiv utan även få reflektera över den unika individ man önskar vara. Biesta själv uttrycker det med begreppet subjektivering. Det handlar om att individen ska ges möjlighet att bli ett subjekt, som inte bara introduceras i redan existerande ordningar utan också ska finna mod att bli oberoende av sådana ordningar, att få ställa sig kritisk till rådande normer och våga stå upp för förändring både på ett personligt plan och utifrån ett samhällsperspektiv. Frågan om konstllhörighet kan ses som ett sådant normkritiskt exempel. Genom detta sätt att resonera vidgar Biesta synen på den betydelse en utbildning kan ha för individen och samhället i stort. Hans resonemang ligger på många sätt i linje med de tankar som finns inom folkhögskolan och som också framkommer i de verksamheter vi beskriver och de forskningsrapporter och andra texter vi använt oss av i vårt arbete.

UTBILDNING OCH BILDNING

Varför folkhögskola?

Om deltagarnas syn på vilken betydelse folkhögskolan kan ha

Till folkhögskolan kommer deltagare med mer eller mindre uttalade förväntningar och uppfattningar om vad studierna kommer att innebära. Folkhögskolestudierna kan innebära en nystart efter grundskolan eller gymnasiet, en möjlighet att lära sig svenska språket och få kunskaper om det nya samhälle man mött i asylprocessen. Studierna kan också fungera som ett år för fördjupa sin kunskap om internationella frågor eller pröva en ny inriktning exempelvis som konstnär, författare eller musiker. Varför man sökt sig till folkhögskolan och hur framtiden ska arta sig för dem som går på folkhögskola är förstås svårfångat. Målet för vad studierna ska leda till kan ibland vara ganska diffusa. Bevekelsegrunder och förväntningar skiljer sig inte bara från person till person utan varierar mellan de olika kurserna i folkhögskolans diversifierade kursutbud.

Skäl att studera

En beskrivning av motiv för att söka sig till folkhögskolan gavs i en av Folkbildningsrådets tidigare rapporter (2015a). Deltagarna, som i denna undersökning gick på allmän och särskild kurs, visade på ett brett spektrum av bevekelsegrunder för sitt val att studera på folkhögskola. Undersökningen visade att de främsta drivkrafterna var att få utbildning och kunskaper. Tre fjärdedelar av deltagarna menade att innehållet i kurserna var avgörande för deras val att studera på folkhögskola. Ungefär lika många angav att de ville ha något meningsfullt att göra. Bara ett fåtal angav möjligheten att få bidrag som orsak. Det var även få som blivit anvisade att studera av en myndighet. Hälften av deltagarna menade att de genom folkhögskolan blir bättre rustade för framtida studier och arbetsliv. Men det handlar också om att bli bättre rustad som människa, att få tillfälle att mogna och växa som individ, att träffa nya vänner och hitta nya vägar. Skillnaden i svaren från deltagare på allmän och särskild kurs var ganska små, men medan deltagarna på allmän kurs i något högre grad betonade möjligheten att kunna läsa vidare och att förbättra sin position på arbetsmarknaden, betonade deltagarna på särskild kurs viljan att nå de specifika kunskaperna i kursinnehållet.

Fyra kategorier av syften

Ett annat sätt att beskriva deltagarnas bevekelsegrunder för att gå på folkhögskola presenteras av Fejes m fl (2018) som har samlat data från deltagare som går olika kurser på folkhögskola, några på allmän kurs, några på en estetisk kurs och slutligen några på en yrkesutbildning. Forskarna har utifrån sitt undersökta material funnit fyra olika kategorier med utgångspunkt i det som deltagarna menar är syftet med deras folkhögskolestudier.

- viljan att komma bort
- viljan att komma tillbaka
- viljan att sadla om
- viljan att förverkliga sina drömmar

För många av deltagarna på allmän kurs handlar det oftast om en önskan om att komma i arbete eller att omskola sig. I denna grupp syns inte på samma sätt förverkligandet av sina drömmar, jämfört med deltagarna i estetik kursen. Oavsett vilken av kategorierna deltagare kan placeras in i så handlar det om en önskad förändring som ska komma att påverka deras liv i en positiv riktning. Fejes m fl (2018) menar att detta kan skapa en grund för en diskussion om folkhögskolan som en plats att realisera sina drömmar. Alla folkhögskolor har ett brett utbud av kurser och av dessa utgör säkert någon kurs en väg framåt för den deltagaren som står i ett vägskäl i livet.

Deltagarnas syn på folkhögskolan

Sedan 2006 har ett antal folkhögskolor genomfört en undersökning som kallas för FB-kvalitet.³ Den består av enkäter som skickas ut till ett antal folkhögskolor varje termin för att mäta skolans kvalitet (fbkvalitet.se). Resultaten ger varje folkhögskola en fingervisning om skolans kvalitet i jämförelse med de andra cirka 80 medverkande skolorna. Då enkäterna sett nästintill likadana ut under en lång tid kan varje folkhögskola se sin egen förändring över tid. Både anställda och deltagare får genomföra enkäten som berör alltifrån det som kan kopplas till undervisningen till frågor om arbetsmiljö. För deltagarna handlar det om hur de själva väljer att värdera nyttan och betydelsen av studierna. Enkäterna innehåller ett brett frågeutbud som bland annat rör deltagarnas egna mål, framtida nytta och ny kunskap. En särskilt intressant aspekt av enkätresultaten är att se hur deltagarna tänker att studierna kan komma att få betydelse i deras liv, hur deltagarna själva ser på sina kommande möjligheter till vidare studier och/eller hur deras tid på folkhögskolan kan förbättra deras relation till arbetsmarknaden och hur studierna kan bidra till den personliga utvecklingen.

Den undersökning som genomfördes våren 2019 visar att deltagarna har stor tilltro till vad deras folkhögskolestudier kommer att betyda i framtiden. Enkäten visar höga värden på vad deltagarna tänker såväl om framtida studiemöjligheter som om kommande yrkeskarriärer. Med ett indexintervall 0-100 (stigande värdesättning) visar resultatet för ökade möjligheter att studera vidare ett värde på 84 för deltagarna som går allmän kurs och för dem som går en särskild kurs blir det så högt som 88. När det gäller bättre möjligheter att få arbete efter studierna är motsvarande siffror 81 för allmänkursdeltagarna och 88 för särskildkursdeltagarna. För dem som går en särskild kurs blir det alltså något högre siffror än för deltagare på allmän kurs. För de frågor som handlar om värdet av den personliga utvecklingen ligger motsvarande värde på 77 för allmän kurs respektive 71 för särskild kurs. Siffrorna kan tolkas som om förväntan på personlig utvecklingen har ett större genomslag i den allmänna kursen än vad den har för dem som går en särskild kurs. Vid en jämförelse över tid visar i stort sett alla värden en uppgång under tiden 2017-2019 (fbkvalitet.se).

Detta kan skapa en grund för en diskussion om folkhögskolan som en plats att realisera sina drömmar.

³ Under 2021 kommer FB-kvalitet att ersättas med en ny enkät.

Drivkrafter för studier enligt SCB

Att ökade möjligheter för vidare studier och bättre möjligheter på arbetsmarknaden är viktiga drivkrafter för folkhögskolestudier visar också SCB:s rapport (2020). I rapporten som behandlar allmän kurs anger de allra flesta att de valt att studera för att få grundläggande behörighet för högskola (80 procent). Andra skäl som angavs var förberedelse för fortsatta studier (cirka 25 procent), förbättrade möjligheter på arbetsmarknaden (cirka 20 procent) och personlig utveckling (25 procent).

Det kan tyckas självklart att en deltagare på allmän kurs går på folkhögskolan för att förbättra sina möjligheter till vidare studier eller för att stärka sin position på arbetsmarknaden. Det handlar ju i förlängningen om möjligheter till försörjning. Men det som både forskning och erfarenhet visar är att deltagarna uppfattar att folkhögskolan kan vara ett ställe där det finns plats för det som ibland benämns som mjuka värden. Det handlar om personlig utveckling och växt, om nyorientering och vidgade vyer och om möten med människor som har helt andra erfarenheter. På vilket sätt folkhögskolan tar sig an detta fördjupar vi i nästa avsnitt.

Folkhögskolan som studiemiljö

Om betydelsen av att studera utifrån egna behov och med stöd av andra

För folkhögskolan gäller det att möta deltagarna utifrån deras föreställningar och behov och samtidigt arrangera studierna utifrån utbildningsformens värderingar och uppdrag och den enskilda skolans lokala förutsättningar.

I en undersökning bland folkhögskoledeltagare (Folkbildningsrådet 2015a) studerades hur två olika studiegrupper, deltagare på studiemotiverande folkhögskolekurs, SMF, och deltagare som avslutat särskild eller allmän kurs, värderade studierna och hur de såg på vägen framåt med fortsatta studier eller arbete. Undersökningen visar att deltagarna överlag är nöjda med sin tid på folkhögskolan. Deltagarna anger främst att de fått stärkt självförtroende och att de har ökat sina förutsättningar för framtida studier.

Den positiva bilden är samstämmig även vad gäller lärarnas arbetssätt och deltagarnas möjligheter att påverka studierna. Folkhögskolan som studiemiljö betonas särskilt bland de deltagare som saknar slutbetyg från gymnasiet. Medan studierna i grundskola och gymnasium talas om som jobbiga och stökiga, karakteriseras folkhögskolan som en lugnare miljö, där relationerna mellan deltagare och lärare beskrivs som ett personligt möte med ömsesidig respekt. Möjligheten att påverka undervisningen både till innehåll och utformning betonas, men också lärarnas förväntan att deltagarna ska ta eget ansvar för studierna. Erfarenheten av att bli tagen på allvar, att bli sedd och lyssnad på verkar främja den personliga utvecklingen och stärka tilltron till att det kan vara möjligt att fortsätta studierna och sedan etablera sig på arbetsmarknaden. Ett trivsamt och personligt studiesammanhang har också sin betydelse, särskilt för den som har dåliga skolerfarenheter sedan tidigare. Deltagarna nämner också att den positiva skolmiljön i stort bidrar till den personliga utvecklingen. De nya vänner man får är viktiga, men också att man ser sig själv som något äldre och mognare och där samtalen inte bara handlar om studier utan också om att fundera på sig själv och sina bevekelsegrunder och om vad man vill med livet.

Ovanstående bedömningar av hur deltagarna ser på sina folkhögskolestudier före-

Relationerna mellan deltagare och lärare beskrivs som ett personligt möte, med ömsesidig respekt.

faller bestå över tid. De värden som framhålls i den utvärdering som presenterats ovan (Folkbildningsrådet 2015a) framgår också av SCBs rapport (2020) bland deltagare som gått allmän kurs. Där menar drygt 80 procent att de haft stort inflytande när det gäller att påverka sina studier. Det som de flesta är mest nöjda med, och som hänger samman med inflytandet i undervisningen, är bemötandet från lärarna men också annan personal på folkhögskolan. Nio av tio ger positiva omdömen, både vad gäller detta och även gemenskapen med studiekamraterna. Kanske har det att göra med att folkhögskolan alltså håller fast vid ambitionen om sammanhållna grupper där grupprocessen blir en del av deltagarnas egen utveckling, något som också ger stora vinster när det handlar om att stödja och motivera varandra i skolarbetet.

Medborgarskapande gemenskap och demokratiska arbetsformer

En viktig aspekt av att bli tagen på allvar handlar om att som vuxen bli del av en gemenskap, att bli räknad med som en samhällsmedborgare. Fejes m fl (2018) har studerat hur medborgarskapande görs inom vuxenutbildning. De ser avgörande skillnader mellan komvux och folkhögskolan. Medan det inom komvux finns ett fokus på individen och dennes möjlighet att förverkliga sina individuella banor, visar de att det inom folkhögskolan formas en plats där individen genom kollektivet ges möjlighet att realisera sina individuella banor. Lärarna har genom traditionen att arbeta med sammanhållna grupper möjlighet att arbeta aktivt med grupprocessen genom vilka deltagarnas personliga utveckling möjliggörs.

Demokratiska arbetsformer är något som sedan länge beskrivits bärande i folkhögskolans arbetssätt. Frånvaron av nationella styrdokument manar till lokal aktivitet kring både innehåll och arbetsformer, ett arbete som deltagarna förväntas delta i. Fejes m fl (2018) visar genom sin forskning att de demokratiska processerna möjliggör för alla att komma till tals och på olika sätt få bidra med och få erkännande för sina egna erfarenheter. Lärarna arbetar aktivt för att skapa en känsla av samhörighet och dialog i vilken alla ska känna sig inblandade. De använder pedagogiska arbetsformer som på olika sätt kan engagera deltagarna så att kunskapen upplevs som relationell och ömsesidig. Och deltagarna menar att detta synsätt på lärande inte enbart äger rum innanför klassrummets väggar utan även pågår i andra sammanhang. Här tillerkänns stora värden till hela skolmiljön, inte minst till de gemensamma fikastunderna och luncherna.

Också Statskontoret har beskrivit folkhögskolans sätt att arbeta med den pedagogiska processen. De fokuserar i sin utvärdering av folkbildningen (2018) på de fyra syften som staten angett för statsbidraget till folkbildningen och analyserar hur folkhögskolan lyckas nå vart och ett av dessa syften.

Genomgående visar analysen hur betydelsefullt folkhögskolans sätt att arbeta är, och hur den pedagogiska personalen möter och stödjer deltagarna i sina studier. Statskontoret (2018) beskriver hur arbetsformerna bygger på samtal och diskussion som metod. Deltagarna beskriver att klassrummet präglas av ett öppet, demokratiskt klimat, där lärarna lyssnar på deras synpunkter. I samtalet med lärare och andra deltagare lär man sig såväl att uttrycka sina åsikter och få uppleva att de accepteras, som att lyssna på och förstå andras argument och utifrån det ifrågasätta sina egna uppfattningar. På så sätt utvecklas och förankras ett kritiskt tänkande. Deltagarna upplever att de blivit mer toleranta och mer rustade att delta i olika demokratiska processer. En viktig grund i studiearbetet, menar deltagarna, är sammanhållningen i gruppen med stöttande studiekamrater som får dem att växa och utvecklas. Den trygga studiemiljön och det sociala sammanhanget är också i hög grad en förutsättning för kunskapsutvecklingen. Arbetssättet stöder utvecklingen mot ett självständigt och reflekterande förhållnings-

”

Frånvaron av nationella styrdokument manar till lokal aktivitet kring både innehåll och arbetsformer.

sätt till kunskapsstoffet. Det gör att tilltron till den egna studieförmågan och motivationen till studier ökar. Statskontoret menar att det demokratiska och icke-hierarkiska klassrummet, dess arbetsformer och stödjande sociala miljö, leder till att deltagarna får en djupare förståelse av sig själva, av andra och av samhället, en viktig aspekt i folkhögskolans bildningsuppdrag.

En särskild betydelse har folkhögskolans pedagogiska miljö för dem som går särskilda kurser med kreativa och estetiska inriktningar. Genom att få pröva sig fram med stöd av lärare och studiekamrater får man inspiration att utveckla idéer och hitta sina personliga vägar och uttryck. Att i en mindre grupp möta kamraternas och lärarnas frågor och synpunkter ger träning i att granska både egna och andras alster och att utveckla idéer och tankar (Statskontoret 2018).

Också resultaten från SCB (2020) som särskilt studerat folkhögskolans allmänna kurs, överensstämmer väl med Statskontorets resultat.

Mobilisering och aktiva medborgare

Om betydelsen av folkhögskolan som en plattform för demokratisk delaktighet

Folkhögskolan har haft stor påverkan på människors möjligheter att utveckla både kunskaper och mod för att kunna göra sin röst hörd i olika sammanhang. Det handlar då inte bara om att rösta i allmänna val. Lika viktigt är att våga höja sin röst på ett föräldramöte på förskolan eller när det gäller att agera inom konsumtions- eller miljöfrågor. I grunden handlar det om förmågan att kunna visa respekt för andra människors värderingar och att träna sig att lyssna på och förhålla sig till någon annans tankar. Människors engagemang för samhället är en grundsten i vår demokrati och i det arbetet är folkhögskolorna betydelsefulla.

Mobilisering och medborgarskap

Begreppet mobiliseringsdidaktik introducerades av Staffan Larsson (2006) och innebar något nytt inom didaktikområdet. Här handlar det om att sammanföra de båda områdena politisk mobilisering och didaktik, vilket inte låter sig göra så enkelt. Idén kan relatera till det faktum att folkhögskolan genom åren varit en betydelsefull plattform för folkrörelsernas arbete. Tanken är att deltagarna ska bli medvetna om att ordningar och normer på olika nivåer går att utmana och förändra (Eriksson m fl 2019).

En sådan ambition kan göra det möjligt att delta i samtal som skapar gemenskap och samhörighet och som inspirerar till aktion. Berit Larsson (2010) menar att denna som hon kallar dialogiska gemenskap kan stärka villigheten att tala och lyssna och också stärka ömsesidigt erkännande. Vidare menar hon att det inte bara krävs utbildning utan också bildning för att en människa ska kunna se sin roll och sitt samhällsansvar. ”Bildning förutsätter människor som är intresserade av hur världen ter sig ur andras synvinkel och bildning kan också göra människan förmögen att se sin roll – eller sitt ansvar – i samhället” (s. 133). Hon beskriver folkbildning som en idétradition som vill utveckla människor till politiskt handlande varelser som också kan ta ställning i värdefrågor. Till skillnad mot det som tidigare mer handlade om ett enhetligt och nationellt inramat medborgarskap vill Larsson se en bildning som förhåller sig till pluralitet och

som bidrar till människors möjligheter att bygga upp ett mer transnationellt medborgarskap. Hon förespråkar en radikal syn på bildning som inte bortser från antagonismer och värnar om den politiska människan. En sådan inriktning kan sammanföras med idén om en mobiliserande didaktik och vara det som skapar förutsättningar för folkhögskolans arbete och betydelse när det gäller medborgarskapande i olika avseenden.

Fejes m fl (2018) visar i sin studie att det finns tendenser att både komvux och folkhögskolan i dag i stället formar individualistiska medborgare som främst ska ta ansvar för sig själva. Denna tendens är tydligare inom komvux än i folkhögskolan. Lärarna i den senare beskriver att de arbetar med demokratiska och kollektiva metoder i sin undervisning, något som också deltagarna vittnar om. Det menar författarna utgör en möjlighet för formandet av en mer kollektivt inriktad medborgare.

Demokratiuppdraget

Rapporter och forskning som handlar om medborgarskapande, erfarenhetsutbyten och uppmuntran till engagemang har visat att en synnerligen betydelsefull aspekt av folkhögskolans arbete är dess demokratiuppdrag.

Det handlar om förmågan att bidra till att deltagarna ökar sitt intresse för samhällsfrågor och deras engagemang som aktiva samhällsmedborgare. Samhällsengagerade medborgare är såväl ett kännetecken på ett demokratiskt samhälle som en förutsättning för en levande demokrati (Folkbildningsrådet 2020). Genom åren, och tydligast i folkhögskoleförordningen från 1977, har detta uttryckts som att folkhögskolan har ett centralt uppdrag att främja allmän medborgerlig bildning. I nuvarande förordningstext uttrycks detta tydligast i det andra av de fyra syftena: att statsbidraget till folkbildningen ska bidra till att människor ska få möjlighet ”att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen” (SFS 2015:218).

Omfattande samhällsengagemang

I en av Folkbildningsrådets rapporter (2015b) beskrivs folkhögskoledeltagarnas samhällsengagemang som omfattande. Även om man tar hänsyn till ålder och olika socioekonomiska förutsättningar gör folkhögskolestuderande fler frivilliga insatser inom föreningar och lokala organisationer än befolkningen i stort. Statskontorets utvärdering (2018) har kommit till samma slutsats och menar att folkhögskolans förhållningssätt är en bidragande faktor; deltagarnas upplevelse av att deras röst har betydelse, kan också kan leda till en större delaktighet i samhället.

Folkhögskolans möjlighet att vara en växtplats för samhällsengagemang är också knuten till dess nära relation till det civila samhället. Som en del av den fria och frivilliga folkbildningen har folkhögskolan genom åren tillsammans med studieförbund och folkbibliotek, folkrörelser och föreningsliv varit en plattform för utbildning och bildning och för ett brett åtagande att bidra till och förstärka demokratin i samhället. I Folkbildningsrådets samlade bedömning av år 2018 beskrivs hur folkbildningen i stort ”erbjuder mötesplatser och kanaler för deltagarnas politiska, sociala och ideella engagemang” (2019d, s. 8) där folkhögskolans nära relation till folkrörelser, ideella organisationer och föreningsliv spelar en avgörande roll. Relationerna till det civila samhället är en del av folkhögskolornas identitet och det ömsesidiga utbytet mellan folkhögskolor och föreningsliv har präglat folkhögskolans sätt att arbeta. Samverkan ger en idémässig förankring och en mångfald som saknar motsvarighet i andra delar av utbildningssystemet. Relationerna tar sig olika uttryck. 2018 var 113 av landets 155 folkhögskolor genom sina

Relationerna till det civila samhället är en del av folkhögskolornas identitet.

huvudmän knutna till olika folkrörelser och andra organisationer. Såväl dessa skolor som de 42 offentligägda folkhögskolorna samverkar dessutom med lokala och regionala organisationer.

Folkhögskolans starka relation till civilsamhället

Ersta Sköndals högskola har sedan 1990-talet genomfört medborgarundersökningar som behandlar medborgares ideella arbete och informella insatser i samhället. 2015 genomförde Svedberg och von Essen en undersökning för Folkbildningsrådets räkning som behandlade frågan om folkbildningens betydelse för deltagarnas engagemang i samhällsfrågor i form av ideella insatser (Folkbildningsrådet 2015b). Undersökningen omfattade dels studieförbunden, dels folkhögskolans långa kurser. För att kunna dra jämförande slutsatser ställdes samma frågor till folkhögskolans deltagare som de frågor som ställts i medborgarundersökningarna i övrigt. I folkhögskoledelen visar resultaten hur folkhögskolan genom åren har tillskrivits en dubbel uppgift. Dels att bidra till deltagarnas personliga utveckling, deras framtida möjligheter på arbetsmarknaden och fortsatta studier, dels att stärka medborgerligt engagemang och delaktighet i demokratin.

Samhällsengagemang – högre än förväntat

Ålder, utbildning och andra socioekonomiska faktorer påverkar i vad mån en person kan förväntas vara engagerad i ideella insatser i det civila samhället.

Ungdomar mellan 18 och 29 år, kvinnor och personer med kort utbildning har i andra undersökningar visat en tendens till lägre aktivitet när det gäller ideellt arbete. Detsamma gäller i någon mån också utrikes födda. Av folkhögskolans deltagare var tre fjärdedelar mellan 23 och 29 år, en tredjedel hade enbart grundskola som studieerfarenhet och en fjärdedel var utrikes födda. Merparten av deltagarna var unga kvinnor (Folkbildningsrådet 2015b).

Folkhögskoledeltagarna tillhör alltså grupper i samhället som normalt brukar tillskrivas ett relativt sett lågt samhällsengagemang. Det förväntade resultatet var följaktligen att folkhögskoledeltagarna skulle vara medborgerligt aktiva i något lägre grad än medborgare i de allmänna medborgarundersökningarna. Folkhögskolans deltagare visade sig dock inte följa det gängse mönstret. De visade sig i stället vara en grupp med omfattande engagemang. Nära 60 procent hade under ett år gjort minst en frivillig insats i en organisation eller förening. Omfattningen på insatsen var också hög. I genomsnitt omfattade de ideella insatserna 20 timmar per månad. Det visade sig också att de yngsta deltagarna var mest engagerade och att ingen skillnad kunde märkas mellan kvinnors och mäns engagemang. Båda dessa förhållanden skiljer ut folkhögskolans deltagare från befolkningen i övrigt (Folkbildningsrådet 2015b).

Medborgarundersökningen (Folkbildningsrådet 2015b) undersökte det konkreta engagemanget i form av ideella insatser i organisationer med social, religiös kulturell eller facklig inriktning samt även andra intresseorganisationer. Folkhögskoledeltagarna hade ett påfallande större engagemang i dessa organisationer än befolkningen i stort. Den övervägande delen av engagemanget gällde organisationer med social inriktning. Andelen som gjorde insatser i kulturella sammanhang var också stor, närmare tre gånger större än i befolkningen i övrigt. I gruppen intresseorganisationer övervägde engagemang i handikapp- och patientföreningar.

Trots att nästan hälften av deltagarna inte ansåg sig ha en religiös tillhörighet, var deras insatser i religiösa sammanhang påfallande högt. Här skiljde sig folkhögskolans

Den övervägande delen av engagemanget gällde organisationer med social inriktning.

deltagare från befolkningen i övrigt. Det verkade som att det fanns en ganska stor grupp som inte hade tillhörighet till en religiös organisation, men som ändå deltog i religiösa aktiviteter.

Förutom det mer formella engagemanget inom fackliga, politiska och religiösa organisationer visade sig folkhögskolans deltagare också vara aktiva i politiskt påverkansarbete i form av namninsamlingar, bojkotter och demonstrationer. Aktiviteterna tog sig också ofta uttryck i direkta hjälpinsatser för individer. Det var det sociala, religiösa, kulturella och intressepolitiska engagemanget som tog sig uttryck också här. Aktivitetsnivån när det gäller aktioner av detta slag var klart högre än i befolkningen i övrigt (Folkbildningsrådet 2015b).

I studien (Folkbildningsrådet 2015b) identifierade forskarna folkhögskoledeltagarna som en särpräglad grupp med ett ideellt engagemang långt större än det som kunde förväntas. Orsakerna kan, menar forskarna, sökas både hos individen och i folkhögskolans arbetssätt och tradition. Deltagarna som sökt sig dit har valt ett innehåll för att rusta sig för framtida studier och arbetsliv. Många har valt en särskild kurs eller inriktning av intresse. Men de har också andra skäl. Deltagarna beskriver hur de kommer till folkhögskolan för att få något meningsfullt att göra, utveckla sig, mogna och växa som människa, hitta nya vänner och nya vägar. Något som överensstämmer väl med vad informanterna i Fejes m fl (2018) studie säger. Och folkhögskolan har genom sin tradition och sitt arbetssätt en förmåga att uppmuntra, mobilisera och kanalisera ett ideellt engagemang. Folkhögskolornas förankring i ideella organisationer och deras samverkan lokalt och regionalt bidrar till att skapa en infrastruktur för det ideella engagemanget. Det gäller framför allt för skolor med en huvudman som har en religiös inriktning, men också skolor som verkar på den kulturella arenan. Forskarna menar att de ser en kumulativ effekt i folkbildningsengagemanget. Deltagandet i folkbildningsaktiviteter stärker förutsättningarna för att bli engagerad i ideellt arbete. Och hos deltagarna finns en öppenhet för ett samhälleligt engagemang. Forskarna beskriver vidare att förutsättningarna för folkhögskoledeltagarnas engagemang handlar om att å ena sidan ha tillgång till sociala arenor och å andra sidan vikten av visioner, traditioner och specifika betingelser för att människor ska bli delaktiga och inkluderas i det medborgerliga engagemanget. Folkhögskolemiljön erbjuder en ”potentiell tillhörighet som i högre grad än många andra miljöer verkar uppmuntra till och inte sällan skapa direkta möjligheter till engagemang” (Folkbildningsrådet 2016, s. 50).

Folkhögskolan och det globala samhället

Folkhögskolans starka förankring i civilsamhället och utbildningsformens frihet från nationella styrdokument och en ofta ideellt engagerad personal har gjort det möjligt att fånga upp nya utbildningsbehov och anta nya utmaningar. Det visar sig framför allt i det kursutbud som folkhögskolorna erbjuder, ofta i form av särskilda kurser, men präglar också arbetet i de allmänna kurserna, som ibland kan vara profilerade mot vissa ämnesområden. Många av folkhögskolans deltagare blir på olika sätt indragna i aktiviteter eller manifestationer som anordnas på skolorna. Detta stimulerar och stödjer ett ökat ideellt engagemang bland deltagarna under deras studietid (Folkbildningsrådet 2015b).

Folkbildningsrådet skriver i den samlade bedömningen 2019 att folkhögskolan genom sitt arbetssätt säkerställer ”allmän tillgång till information, och ett inkluderande, deltagarbaserat och representativt beslutsfattande på alla nivåer i samhället” (Folkbildningsrådet 2020, s. 6). Folkbildningsrådet menar vidare att ”framgångsreceptet ligger i folkhögskolornas och studieförbundens dynamiska och värderingsdrivna verksamhet, deras pedagogiska syn och tron på människans inneboende kraft att utvecklas, själv

och tillsammans med andra” (s. 50). Folkbildningen beskrivs som flexibel och att den snabbt kan ställa om för att svara upp mot nya behov.

Hållbarhetsfrågor

Folkbildningsarbetet utgör en kraftfull resurs i arbetet med Agenda 2030, ambitioner som i dag kan ses på alla nivåer i folkhögskolevärlden. Det handlar om att på djupet medvetandegöra människor kring hållbarhetsfrågorna, att öka kunskapen och förståelsen om vad de 17 målen i agenda 2030 handlar om och vägar som kan bidra till förändring. Folkbildningens frihet ger en särskild styrka när det gäller arbetet kring dessa frågor och till möjligheten att finna lösningar på hur arbetet med dessa frågor ska bedrivas. Folkbildningsrådet beskriver hur viktig den breda förankringen i det civila samhället är, då den gör det möjligt att nå ut till många och fånga upp människors engagemang för en hållbar utveckling.

En annan styrka är att folkbildningen når ut i hela landet och fångar upp deltagare från alla samhällsgrupper och även bidrar till mötesplatser som kan skapa social sammanhållning och en fri debatt (Folkbildningsrådet 2020).

Internationellt arbete

Ett exempel på hur engagemanget kan ta sig uttryck är det arbete och de kontakter som folkhögskolorna utvecklat på det internationella området. Tydliga spår av samhällsengagemang och intresse för internationella frågor har alltsedan 1960-talet odlats genom de kurser som erbjudits och erbjuds av många folkhögskolor. Fokus har ofta legat på samarbete internationellt och kretsat kring frågor om mänskliga rättigheter och global rättvisa. Många gånger har dessa kurser haft nära kopplingar till olika folkrörelser och också haft relationer till missionsarbete. Samarbeten i form av resandekurser med inriktning på global utveckling är en både historisk och transnationell företeelse inom folkhögskolan. Detta kan också sägas vara en viktig del av folkhögskolans institutionella identitet, nära sammanvävd med internationellt utvecklingssamarbete och bistånd, liksom med fristående folkrörelser världen över (Österblom Wiklund 2019).

Folkhögskolans internationella arbete präglas i hög grad av långsiktiga relationer och ett brett engagemang. Ett exempel är det vänskolesamarbetet mellan svenska folkhögskolor och tanzaniska folk development colleges. Vänskolesamarbetet bygger på långvariga och ömsesidiga kontakter mellan skolorna. De första vänskolorna etablerades i början av 1980-talet och i dag driver många folkhögskolor fortfarande aktivt sitt vänskolearbete med någon av de femtiotalet tanzaniska skolorna (Ehn & Roselius 2018).

Det internationella arbetet har förändrats över tid och tar sig idag delvis nya uttryck, såsom det Globala dagsverket som genomfördes i maj 2017 för att bidra till Agenda 2030 (Hyldgaard Nankler 2018; sverigesfolkhogskolor.se). Pengarna som samlades in gick då till det tanzaniska folkhögskolornas jämställdhetsprojekt genom fotboll.

Ehn & Roselius (2018) beskriver en utveckling från ”Norden till tredje världen, och så småningom till freds- och miljöfrågor, rättvis handel och globalisering” (s. 60). I dag reser många unga människor på egen hand ut i världen, vilket gjort att många av de globalt inriktade och resande kurserna har lagts ner. Det har i stället uppstått nya kurser med lokala frågor i centrum som inriktar sig mot specifika aspekter av detta breda tema. Flera av dessa nya kurser har ett innehåll som tydligt ifrågasätter nuvarande produktions- och konsumtionsmönster. Ett exempel är olika former av omställningskurser som handlar om livsstilsfrågor och lokala hållbarhetsprojekt med globalt perspektiv.

”
Folkhögskolans
internationella
arbete präglas
i hög grad av
långsiktiga rela-
tioner.

Folkhögskolans betydelse i sitt lokala, regionala och ideologiska sammanhang

Folkhögskolans omvittnade förmåga att fånga upp och möta de utbildningsbehov som uppstår i samhället är en bidragande orsak till att allt fler folkhögskolor har etablerat sig i större städer, inte minst i storstädernas marginaliserade områden. Genom detta kan folkhögskolan tillgodose behovet hos dem som har invandrat till Sverige, varav många lever i dessa områden. Att ha nära till en folkhögskola har visat sig avgörande för dessa deltagarens möjligheter att delta i folkhögskolestudier (Statskontoret 2018). Många nyttillkomna folkhögskolor har sin hemvist i storstäderna, men också redan etablerade folkhögskolor har startat verksamhet i städerna. Detta har framför allt skett genom att de etablerat filialer. 2020 hade de 154 folkhögskolorna tillsammans 178 filialer, varav cirka hälften har tillkommit de senaste fem åren. Ett antal folkhögskolor har också på senare år lämnat sina stora skollokaler på landsbygden och flyttat verksamheten till städer. Bilden av en folkhögskola som en internatskola i lantlig miljö bör på det sättet kompletteras med en bild av ett aktivt bildningscentrum i stadsmiljö.

Folkhögskolan i marginaliserade stadsdelar

I en studie från 2019 undersöks studieförbunds och folkhögskolors betydelse i marginaliserade stadsdelar. Författarna konstaterar att folkbildningen är viktig i dessa områden. Undersökningen, som är en fallstudie med anställda i 13 lokala studieförbundsavdelningar och fyra folkhögskolor och som bygger på en statistisk kartläggning i 61 stadsdelar i 27 kommuner. För folkhögskolans del sker deltagandet framför allt i studiemotiverande, studieförberedande och behörighetsgivande kurser. Studien visar också att folkbildningen är en viktig aktör i lokalsamhället. Man menar att den bidrar till att skapa mötesrum som ger möjlighet till såväl utbildning som plattformar för lokal organisering och människors självbestämmande. Folkbildningen kan i bästa fall öppna upp nya arenor, där demokratin utvecklas genom att deltagarna stärker sitt grundläggande deltagande i samhället och får möjlighet att på egna villkor artikulera sin röst. Den kan också bidra till opinionsbildning och agera brobyggare. Men framgången är i hög grad beroende av i vad mån folkbildningen är förankrad i det lokala samhället.

Studien skiljer mellan tre olika förhållningssätt. Folkbildningen kan vara förankrad, det vill säga i hög grad vara knuten till och lyhörd för det lokala samhället, den kan vara invävd, där de lokala initiativen mer inordnas i folkbildningens strukturer, och den kan vara trevande, där folkbildningens aktörer inte är lokalt förankrade utan söker sin roll. För en folkhögskola kan det handla om hur man rekryterar personal, vilka lokala nätverk man arbetar med och hur man skapar plattformar som möjliggör möten och organisering i civilsamhället.

Den lokala förankringen kan alltså skapas på olika sätt. Med ett medvetet och strategiskt arbete kan folkhögskolan agera som utbildningsanordnare och även som demokratisk aktör, i form av brobyggare, socialt kitt och plattform för opinionsbildning på det lokala planet. Skolorna är på det sättet också viktiga för den lokala och regionala kompetensförsörjningen i bred bemärkelse (Folkbildningsrådet 2019b).

Folkbildningen kan i bästa fall öppna upp nya arenor, där demokratin utvecklas.

Kompetensförsörjning

I en annan rapport (Folkbildningsrådet 2019c) beskrivs den roll som folkhögskolorna spelar i landets olika regioner när det handlar om kompetensförsörjning. Det visar sig att folkhögskolorna bidrar både operativt som utbildningsanordnare och strategiskt genom samverkan och genom att vara med i planeringen för att möta regionala behov. Skolorna medverkar genom sina utbildningar till att medborgarna får utvecklingsmöjligheter. Särskilt personer med kort utbildningsbakgrund som står långt från arbetsmarknaden ges möjlighet till både livslångt lärande och integration. Dessutom har folkhögskolorna värdefulla kunskaper om på vilka sätt det går att nå dem som står långt från arbetsmarknaden och om motivation till studier. Folkhögskolorna beskrivs dock i rapporten som alltför osynliga i förhållande till andra utbildningsanordnare. De lyfts fram som betydelsefulla aktörer som utbildningsanordnare i regionerna men region- och folkbildningsföreträdare menar i rapporten att de också skulle kunna ha möjlighet att agera mer offensivt. Arbetet skulle kunna vitaliseras genom ett förbättrat samarbete mellan de olika folkbildningsorganisationerna. I många regioner pågår redan nu utvecklingsarbeten där såväl former för som inriktning på arbetet med kompetensförsörjningsfrågor diskuteras och där folkhögskolorna gemensamt kan bidra.

Regional kulturaktör

Statskontorets utvärdering (2018) noterar att regionerna uppmärksammar folkhögskolan som en kulturell aktör. I de regionala kulturplanerna från 2017 beskrivs folkbildningens kulturverksamhet som viktig för regionen. Även om skolorna i första hand är, och vill vara, självständiga aktörer på det kulturella området, är de också en viktig samarbetspartner för regionerna. Följande funktioner nämns som centrala:

- samarbetspartner
- infrastruktur och arrangör
- fokus på deltagarnas eget kulturutövande, amatörkultur och deltagarkultur
- folkhögskolornas estetiska utbildningar

Närvaron av en folkhögskola med ett utbud på det kulturella området bidrar också till att kulturarbetare har möjlighet att hitta försörjning på en ort, vilket i sig bidrar till en breddning av kulturutbudet över landet. Många av estetylärarna, 70 procent, beskriver sig själva som professionellt verksamma konstnärer. Folkhögskolan öppnar vägar för dem att kunna försörja sig och samtidigt utveckla sitt eget konstnärskap. De beskriver att det handlar om möjligheten att kombinera det egna konstnärskapet med arbetet på folkhögskolan och den försörjningsmöjlighet det ger. Även den stimulans undervisningen ger framhålls. Mötet med deltagarna och deras skapande process är en viktig del i lärarnas egen utveckling som konstnärer. En del av de tillfrågade lärarna menar också att de identifierar sig med en folkrörelse. De kan till exempel vara delaktiga i olika former av församlings- och föreningsliv. Att folkhögskolorna är spridda över landet har alltså sin betydelse också för den lokala kompetensförsörjningen (Statskontoret 2018).

Folkhögskolan får enligt Segnestam (2018) inte värderas enbart som en utbildningsproducent. För att synen på folkhögskolan inte ska förändras är det därför viktigt att den upprätthåller sin förankring i det idéburna arbetet och i det civila samhället. Folkbildningen ska fortsatt vara den betydande kulturaktör den utgör och fungera som en plats för både individers och organisationers demokratiskapande. Om människor fortsatt ska kunna påverka sin livssituation och vara delaktiga i samhällsutvecklingen så behöver det ske i samverkan med organisationer och huvudmän, något man i princip är ensam om inom det svenska utbildningssystemet.

Kulturen som en hjärtefråga

Om folkhögskolans betydelse för skapande och kultur

Kultur har en central plats i folkhögskolan. Det fjärde syftet med statsbidraget till folkbildningen handlar om kultur.

Det finns dock en risk att folkhögskolans kulturverksamhet enbart uppmärksammas genom de estetiska kurser som ibland betraktas som elitutbildningar inom specifika konstnärliga uttrycksformer. Dessa har sin givna plats i folkhögskolevärlden men kulturinsatserna är vidare än så, och omfattar även amatörism och kulturskapande för alla.

Folkbildningsrådet beskriver folkbildningen som Sveriges största kulturarena och som en kompletterande kraft till den institutionella kulturen (Folkbildningsrådet 2020). Folkhögskolornas kulturutbud är omfattande och i rapporten visas att bredden på folkhögskolans engagemang på det kulturella området är stor.

Folkhögskolorna erbjuder ett stort antal estetiska kurser inom varierande områden. Det finns kurser som bidrar till amatör- och hobbyverksamhet och det finns spetsutbildningar som kan sägas relatera till en mer professionell och elitorienterad verksamhet. De estetiska kurserna erbjuds både som kortare och längre kurser, varav en del är meriterande till högre utbildning. Många deltagare kommer till folkhögskolan för att utvecklas i sitt skapande och få tid att utveckla ett intresse, andra söker sig dit med siktet på att bli professionella utövare på det konstnärliga området. Skolorna fungerar också som arbetsmarknad för kulturarbetare, där de kan verka som lärare på hel- eller deltid. Men folkhögskolan har också ambitionen att öka intresset för och delaktigheten i kulturlivet. På många sätt fungerar folkhögskolorna som kulturcentrum där de bidrar till kulturutbudet på lokal och regional nivå.

Folkhögskolorna erbjuder ett stort antal estetiska kurser inom varierande områden.

Kultur i hela landet

Ur ett samhälleligt perspektiv bidrar folkhögskolorna till en ökad tillgänglighet på kulturområdet. Särskilda kurser på det estetiska området finns i alla regioner. Om filialerna räknas in erbjuder folkhögskolorna kurser och/eller kulturprogram på över 300 ställen i landet. Förutom de långa kurserna erbjuds kortare kurser och kulturprogram. Flest deltagare i dessa finns i tätorter och i områden runt de större städerna, alltså utanför storstadsområdena.

På det sättet fungerar många folkhögskolor och deras filialer som kulturella centra för bygden och regionen. Dessutom anordnas årligen en lång rad kulturprogram som vänder sig till allmänheten. Omfattningen av denna kulturverksamhet och den stora mångfald av estetiska uttryck som erbjuds inom kursutbudet ger stora värden för både deltagarna och för utvecklingen av kulturens breddning. Det innebär att folkhögskolan får stor betydelse, både för deltagarna på estetiska kurser och för att inspirera fler att ta del i ett samhälleligt kulturliv.

Folkhögskolans frihet och flexibilitet har stor betydelse i sammanhanget. Lärarna har stor frihet att utforma kurserna efter sina egna erfarenheter och kunskaper, utan att behöva ta hänsyn till formella krav eller nationella styrdokument. Innehållet och formen för undervisningen kan i stället skapas lokalt för varje kurs i en process tillsammans med deltagarna (Folkbildningsrådet 2018).

Folkhögskolornas kulturella betydelse regionalt skrivs också fram i Statskontorets utvärdering (2018). I den konstateras att det 2018 fanns över 500 olika särskilda kurser

med estetisk inriktning spridda över samtliga län. 2018 arrangerades följande verksamheter:

- 942 långa, särskilda kurser i musik, bild, form och målarkonst, scenisk konst, slöjd och konsthantverk, kyrkomusik och övriga estetiska ämnen, med drygt 11 700 deltagare.
- 109 estetiskt inriktade yrkesutbildningar på eftergymnasial nivå, med nästan 1 100 deltagare.
- Cirka 2 370 kulturprogram för allmänheten, med drygt 176 800 deltagare.
- Cirka 870 korta kurser inom det estetiska området, med 14 100 deltagare.

Folkhögskolorna har en självständig ställning i utformandet av kurser och kulturprogram. De ses också som en viktig aktör och samarbetspartner i regionernas och kommunernas arbete på kulturområdet. Många gånger ingår lärarna, som ofta själva är utövande konstnärer, i lokala kulturnätverk och bidrar till ett levande kulturliv lokalt. Möjligheten till försörjning gör också att de kan stanna kvar på orten. Folkhögskolan bidrar dessutom till regionernas utbud av kulturprogram riktade till allmänheten (Folkbildningsrådet 2018).

Betydelsen av kulturell bildning

För deltagarna på folkhögskolans estetiska kurser innebär studietiden en möjlighet att utveckla sig i en konstform. Statskontoret ser hur folkhögskolan med sitt förhållnings-sätt och sin pedagogiska miljö lämpar sig väl för dem som deltar i kreativa och estetiska inriktningar, där de får pröva sina vingar och söka sin personliga röst med stöd av lärare och studiekamrater. I de små arbetsgrupperna kan man dela med sig av kunskaper och inspireras av varandra. Dessutom finns tillfälle att knyta kontakter, få branschkännedom och inspiration av praktik och studiebesök. Att få arbeta ihop i en grupp med människor med likartade behov och samma inriktning upplevs också av många som värdefullt. På en särskild kurs med estetisk inriktning tränas deltagarna att kritiskt granska både de egna och studiekamraternas alster. Genom kamraternas och lärarnas frågor och synpunkter inspireras de att utveckla sina idéer och tankar (Statskontoret 2018).

Kulturen integrerad i daglig verksamhet

När det gäller de studerande på allmän kurs beskriver Folkbildningsrådet (2020) att kultur och kulturutövande i hög grad är integrerad i den dagliga verksamheten och att de långa kurserna ofta har inslag av estetiska ämnen. På det sättet kommer de flesta deltagarna inom folkhögskolan att komma i kontakt med kulturverksamhet inom ramen för sina studier.

Även Statskontoret (2018) noterar hur deltagarna på allmän kurs ofta har möjlighet att delta i det kulturutbud som finns på skolan. Däremot tycker man sig se att ett levande kulturengagemang har svårare att nå genomslag på allmän kurs, trots lärarnas ambitioner, och att dessa aktiviteter inte heller visar sig ge ett bestående avtryck för deltagarna.

I detta sammanhang kan det vara värt att notera att det allmänt verkar svårt att följa upp hur folkhögskolorna lever upp till förordningens fjärde syfte, kultursyftet. I Statskontorets förslag på indikatorer för uppföljning finns endast tre indikatorer för kulturområdet. Alla tre är kvantitativa och bygger på verksamhetsstatistik (antal kulturprogram, antalet deltagare på särskild kurs med estetisk inriktning samt antal utrikes födda deltagare på särskild kurs med estetisk inriktning). Därmed saknas det helt indikatorer inom kulturområdet som kan relateras till allmän kurs. Detta leder till att det i

kommande uppföljningar kan bli svårt att bedöma folkhögskolans kvalitetsarbete på kulturområdet. Följaktligen speglas inte kultursyftet i SCBs uppföljning av allmän kurs (SCB 2020).

Kulturella vägval

Det visar sig att det inom folkhögskolan finns olika uppfattningar om vilken väg folkhögskolan ska välja inom det estetiska området. Grunden till detta handlar om de spänningar som finns inom själva bildningsbegreppet. Ska det handla om att bli mer orienterad i det kunskapsfält som redan finns, eller snarare om att bilda sig själv genom det egna skapandet (Gustavsson 2017).

I rapporten *Kulturell bildning i folkhögskolans regi* (Folkbildningsrådet 2018) framhåller lärare som arbetar på estetiska kurser att de bidrar till att bilda och bekräfta deltagarna, oavsett om det handlar om en förfining av en amatörkulturell eller en professionell verksamhet. De menar att de på så sätt får deltagarna att växa som människor och samhällsmedborgare. Deltagarna å sin sida beskriver att de fått en större säkerhet i förhållande till sitt eget skapande och att de dessutom utvecklats socialt. Vidare säger estetlärarna att deltagarna inte ska utvärderas i relation till om de blir professionellt yrkesmässiga inom det estetiska området eller inte. I stället framhåller lärarna att de kulturella kunskaper deltagarna får genom sina studier har en bredare relevans, genom att förbereda för helt andra yrkesmässiga områden. Deltagandet kan även skapa mening åt livet utanför yrkessfären.

Det fjärde syftet med det statliga stödet till folkbildningen är att ”bidra till att bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet” (SFS 2015:218). Fürst, Levelius och Nylander (Folkbildningsrådet 2018) menar att den verksamhet som ryms inom folkbildningen är ytterst viktig för att uppnå olika kulturpolitiska mål. Folkhögskolan utgör en arena för amatörkulturens utveckling och spridning. Den fungerar också som ett drivhus för de mer målinriktade deltagarna som efter studier på folkhögskola ofta söker sig till de spetsutbildningar som finns inom exempelvis musik, dans och konst. Folkhögskolan har således att hantera de spänningar som uppstår mellan olika politiska mål. Den ska både bredda sin rekrytering men också fokusera på konstnärlig kvalitet och förnyelse. De folkhögskolor som erbjuder estetiska utbildningar tolkar detta på ibland helt olika sätt.

Fürst m fl (Folkbildningsrådet 2018) ställer sig också frågor kring vilka som hittar fram till det som folkhögskolan erbjuder. Enligt forskarna är det framför allt kvinnor som tar del av det estetiska kursutbudet, liksom att de är födda i Sverige och har föräldrar med längre utbildningsbakgrund än riksgenomsnittet. Folkbildningsrådet tar också upp frågan när de i sin samlade bedömning (2019d) konstaterar att ”kulturverksamheter präglas av de mångas kultur men inte i tillräcklig grad av mångfaldig kultur” (s. 48) då endast tio procent av deltagarna på de särskilda kurserna med estetisk inriktning var utrikesfödda. Också Statskontoret diskuterar rekryteringen till folkhögskolans estetiska kurser i sin utvärdering (2018) utifrån ett integrationsperspektiv.

På grundval av ovanstående finns all anledning för folkhögskolan att hitta strategier för att minska snedrekryteringen framöver. Fürst m fl (Folkbildningsrådet 2018) ger olika förslag som skulle kunna bidra till att bredda rekryteringen; ett utvidgat kursutbud, erbjuda kurserna i områden där underrepresenterade grupper bor, riktade informationskampanjer och så vidare. Den konstnärspolitiska utredningens (SOU 2018:23) förslag visar också på att det behöver göras särskilda satsningar på konstnärlig verksamhet i socioekonomiskt svaga områden.

De så kallade särskilda kurserna, till vilka de flesta estetiska kurser räknas, har sedan

”
Folkhögskolan
utgör en arena
för amatör-
kulturens
utveckling och
spridning.

1970-talet och till i dag blivit en alltmer betydelsefull verksamhet för folkhögskolorna. De flesta estetiskt inriktade kurserna ligger på gymnasienivå men lockar trots det deltagare som redan har gymnasiekompetens. Det kan förklaras med att många behöver dessa förberedande utbildningar för att komma in på estetiska utbildningar på högskolor och universitet. En stor del av folkhögskolornas estetlinjer kan därmed sägas utgöra en sorts intermediära utbildningsalternativ på postgymnasial nivå, som en brygga mellan gymnasiet och de högre utbildningarna. Särskilt inom de musikaliska ämnesområdena, där många folkhögskolor erbjuder fördjupade musikstudier. Musiklinjerna utgör i dag också en betydande del i det estetiska verksamhetsområdet.

Nylander (2014) visar i sin avhandling på en omfattande social snedrekrytering till vissa estetiska kurser. Några av kurserna inom musikområdet har mycket hög status och där har deltagarnas kulturella kompetens stor betydelse för möjligheten att bli antagen. Ofta sker antagningarna genom ett så kallat auditionförfarande. Det innebär att de som söker får spela upp inför en jury som gör bedömningen av vilka som har tillräckliga kvaliteter för att antas till kursen. Personer med medelklass- eller övre medelklassbakgrund med starka kulturella tillgångar och av manligt kön visade sig i Nylanders studie ha störst framgång vid antagningsprocessen.

På estetkurser med textil inriktning är det i stället kvinnorna som dominerar. I likhet med musikutbildningarna kan de textila kurserna förbereda för konstnärligt arbete men också fungera som en länk till högskolan. Inom högskolan har det textila ämnesområdet vidgats, där en textilutbildning på folkhögskola kan leda in mot en textilingenjörsutbildning eller andra utbildningar i skärningspunkten mellan textil och teknik.

Att utveckla sitt hantverkskunnande, sin kreativitet och fantasi, kan också ses som något som berikar en människas liv. Laginder och Stenöien (2011) har skapat ett begrepp för detta, *lärande av intresse*, och beskriver något som bygger på ett långsiktigt engagemang och som drivs av både lust och ansträngning. Det textila kunnande som utvecklas under en textilkurs kan användas i en kommande yrkesverksamhet men också som något som berikar en människas liv. En sådan aspekt kan vara den individuella upplevelsen, lusten att skapa och att utveckla sin skicklighet. Det textila arbetet kan i det sammanhanget förstås som en existentiell och inre mening, upplevelsen av att vara del i en gemenskap (Laginder & Stenöien 2011; Laginder & Jönsson 2018).

Några av kurserna inom musikområdet har mycket hög status.

Framåt – mot vad?

Om folkhögskolans betydelse för deltagarnas framtida studier och arbete

Folkbildningsrådet skriver i sin samlade bedömning (2020) att folkbildningen är en viktig förutsättning för att upprätthålla en hög utbildnings- och bildningsnivå i samhället. Detta lyfts även fram i skrivningarna om Agenda 2030, där det tydligt framgår att möjligheter till studier ska vara på lika villkor för kvinnor och män. Vidare lyfts behovet fram av att öka antalet ungdomar och vuxna med relevanta kunskaper för arbetsmarknaden. För folkhögskolans del är förutsättningen för att nå dessa mål att den lyckas fånga upp deltagare med kort utbildning och att erbjuda kurser som kan leda till studier på en högre nivå eller till starkare ställning på arbetsmarknaden.

Statskontoret (2018) beskriver hur deltagare både på allmän och särskild kurs väljer folkhögskolan eftersom utbildningsformen passar dem bättre än kurser i det ordinarie utbildningsväsendet. På allmän kurs handlar det oftast om en chans att skaffa sig gymnasiebehörighet för att kunna gå vidare till fortsatta studier eller att öka sina möjligheter på arbetsmarknaden. För de studerande på särskild kurs lockar möjligheten till fördjupning utifrån ett särskilt intresse, ofta som en specialisering mellan gymnasiet och högskolan. Men också på särskild kurs kan studierna fungera som en nystart och ibland som ett sätt att lära sig ett specifikt yrke.

Allmän kurs

Allmän kurs har en central funktion för att fånga upp dem som behöver komplettera sina studier. På allmän kurs var 2019 nästan hälften av deltagarna utrikes födda och en tredjedel var deltagare med någon funktionsnedsättning. Drygt hälften av dem som började hade högst grundskola eller motsvarande utbildning (Folkbildningsrådet 2020). Det finns också ett mindre antal med eftergymnasial utbildning och bland dem var medelåldern förhållandevis hög. I den gruppen fanns också många utlandsfödda (SCB 2020).

Behörighet

Allmän kurs på grundskolenivå ger kunskaper för att kunna gå vidare till studier på gymnasienivå. Allmän kurs på gymnasienivå ger kunskaper och behörigheter till fortsatta studier på högskola och på yrkeshögskola. 2019 utfärdades nästan 2 000 intyg om grundläggande behörighet för högskola och över 500 för behörighet till yrkeshögskola. Av SCBs undersökning framgick det att könsfördelningen bland dem som erhöll behörighet var jämn. Det var heller ingen nämnvärd skillnad mellan dem som har föräldrar med högst gymnasial nivå respektive eftergymnasial nivå. Tre av tio hade utländsk bakgrund och tre av tio hade en funktionsnedsättning.

För att få den grundläggande behörigheten måste ett kvantitativt respektive ett kvalitativt resultat uppnås. På folkhögskola kan den som genomgått en folkhögskolekurs också få ett samlat studieomdöme, något som möjliggör sökande till högre studier i egen kvotgrupp (Folkbildningsrådet 2020). Deltagare som inte har möjlighet att studera under flera år eller som inte klarar kraven på behörigheterna i de olika kärnämnen som

ingår, finns således inte med bland dem som avslutar sina studier med en grundläggande behörighet för högre studier.

För att kunna jämföra nivån i folkhögskolans kurser med andra kurser som ges hos andra utbildningsanordnare har kurserna placerats i den europeiska referensramen European Qualification Framework (EQF), för Sveriges del har den fått beteckningen SeQF-skalan. Allmän kurs är generellt inplacerad i nivå 2 (grundskolenivå) respektive nivå 4 (gymnasienivå) i SeQF. För särskild kurs måste varje kurs göra en egen ansökan om inplacering (Andersson m fl 2020).

Efter studierna på allmän kurs

Under våren 2020 gick 40 procent av de deltagare som ett par år dessförinnan avslutat sina studier på allmän kurs på högskola/universitet, med en viss övervikt för kvinnor. En ännu högre andel, 75 procent, av kvinnor med utländsk bakgrund gick vidare till högre studier. En tredjedel av dem som inte fullföljt sina studier på allmän kurs arbetade och en mindre del var arbetssökande (SCB 2020).

Statskontoret lät i sin utvärdering från 2018 göra en registerstudie som dels följde upp deltagare på allmän kurs 2005 vad gäller fortsatta studier och position på arbetsmarknaden, dels jämförde med en grupp som genomgått studier på komvux. I denna studie har Westerlund (Statskontoret 2018, bil. 2) tittat på förändringar över en tioårsperiod när det gäller deltagare på allmän kurs på folkhögskola. Syftet var att beskriva deltagarnas arbetsmarknadssituation och deras övergång till högre utbildning under en längre uppföljningsperiod. Han ville också göra jämförelser, när det gäller sysselsättning, arbetsinkomster och övergång till högskolestudier, mellan de som studerat på gymnasienivå på folkhögskola respektive komvux.

Den inledande beskrivningen över studerande vid allmän kurs på gymnasial nivå höstterminen 2005 visar inga uppseendeväckande eller direkt överraskande inslag. Kvinnor var överrepresenterade (63,5 procent) och nära hälften av de studerande kom från de tre storstadslänen. Möjligen är den höga andelen studerande som redan innan hade en två- eller treårig gymnasieutbildning (cirka 40 procent) oväntat hög. Fördelning över sammanlagda kurslängder visar att den övervägande majoriteten studerade mer än sex månader (87 procent) och nära hälften minst ett år (Statskontoret 2018, bil. 2).

Av studien framgår att andelen sysselsatta efter studierna på allmän kurs 2005 fram till 2015 årligen låg runt 70 procent, marginellt högre bland kvinnor jämfört med män. Männen hade dock en mer gynnsam inkomstutveckling jämfört med kvinnorna. Detta kan jämföras med riksgenomsnittet som var 80 procent för en jämförbar åldersgrupp (35-39 år) i hela landet och en liknande åldersgrupp (Statskontoret 2018, bil. 2).

Andelen som övergått till postgymnasial utbildning och andelen som tagit postgymnasial examen fram till och med 2015 var nära 40 procent bland kvinnorna och drygt 30 procent bland männen. Kvinnor tog även i högre utsträckning än män examen från längre postgymnasiala utbildningar, tre år eller längre (Statskontoret 2018, bil. 2).

I studiens andra del jämförs nybörjare vid folkhögskolans allmänna kurs på gymnasial nivå höstterminen 2005 med studerande som påbörjade studier på motsvarande nivå inom komvux samma termin. Jämförelsen avser fyra utfall efter utbildning: sysselsättning, arbetsinkomster, övergång till högre studier och andel som tagit postgymnasial examen. Resultaten efter justering för skillnader i ett antal bakgrundsfaktorer tyder på relativt sett svagare utfall när det gäller sysselsättning och arbetsinkomster efter studier bland studerande inom folkhögskoleutbildningen jämfört med studerande inom komvux. Av studien framgår det att inkomstutvecklingen för folkhögskoledeltagarna ligger cirka ett år efter, jämfört med komvuxdeltagarnas. När det gäller övergång

till högskoleutbildning och andelar som tagit eftergymnasial examen under uppföljningsperioden är skillnaden mellan de två grupperna av studerande obetydliga. För studerande med minst sex månaders studietid är skillnaderna när det gäller andel som uppnått högskoleexamen inte statistiskt signifikanta (Statskontoret 2018, bil. 2).

Det är dock värt att reflektera över resultaten som indikerar relativt sett lägre systerställning och arbetsinkomster bland studerande på folkhögskolans allmänna kurs jämfört med studerande inom komvux. Westerlund frågar sig om det kan finnas andra förklaringar än snedvridna skattningar på grund av icke observerade individegenskaper. En tänkbar förklaring bland många menar han skulle kunna vara en större ”inlåsnings-effekt” vid folkhögskoleutbildning. Inkomstbanorna över tid ger ett intryck av att deltagarna i folkhögskoleutbildningen ligger cirka ett år efter när det gäller inkomstutveckling. Det skulle kunna bero på mindre möjligheter för förvärvsarbete vid sidan av studier inom folkhögskolan jämfört med Komvux, alternativt relativt sett längre studietid inom folkhögskoleutbildning för att uppnå samma effekt när det gäller inkomster efter utbildning. Lägre anknytning till arbetsmarknaden under studierna eller senare inträde i arbetskraften innebär inte bara direkt inkomstbortfall, utan också mindre yrkes- eller arbetslivserfarenhet, vilket kan ha betydelse för individens arbetsmarknadssituation över en längre period. Men detta är något som alltså utjämnas över tid (Statskontoret 2018, bil. 2).

I sin utvärdering påpekar statskontoret att det finns en del faktorer som inte kunnat komma med i jämförelsen mellan de två grupperna. Dels har många deltagare medvetet valt folkhögskolan på grund av tidigare dåliga skolerfarenheter och dels fångar studien inte upp samtliga personer som har en funktionsnedsättning. Man skriver: ”Många av deltagarna på allmän kurs har tidigare haft svårt att klara av att prestera i det ordinarie skolväsendet. Folkhögskolan beskrivs ofta som en andra chans för dessa deltagare. Ett viktigt resultat är att drygt en tredjedel av de deltagare som påbörjade studierna höstterminen 2005 hade tagit en eftergymnasial examen tio år senare” (Statskontoret 2018, bil. 2).

Vad folkhögskolan kan få för betydelse längre fram i livet kanske de flesta inte kan veta något om i början av sin tid på folkhögskolan. Studierna ger inte bara ämnesmässiga meriter utan också många andra värden. Många blir, som Berit Larsson (2010) menar, modigare och vågar tro på sin egen förmåga att uppnå helt andra drömmar än de som fanns före tiden på folkhögskolan.

Särskilda kurser

På särskild kurs är deltagarnas formella utbildningsbakgrund högre än på allmän kurs. Under 2018 hade 77 procent av deltagarna treårigt gymnasium eller mer. 13 procent hade högst grundskola eller motsvarande. Kurserna ges ofta på gymnasial eller eftergymnasial nivå och kan vara behörighetsgivande även om så oftast inte är fallet. Bland de särskilda kurserna finns också en del yrkesutbildningar. Andelen utrikesfödda är påtagligt lägre på särskild kurs, ett förhållande som Statskontoret i sin utvärdering påpekar som ett problem (Statskontoret 2018).

Efter studierna på särskild kurs

Ett brett grepp på folkhögskolans långa särskilda kurser tog Statiska centralbyrån (SCB 2017) då de undersökte deltagarnas vidare studier på högskola och etablering på arbetsmarknaden efter avslutad kurs. SCB skriver att kvaliteten på folkhögskolans

Folkhögskolan beskrivs ofta som en andra chans för dessa deltagare.

särskilda kurser i sig inte kan bedömas efter deras utfall i form av etablering på arbetsmarknad eller efter hur många som söker sig till högskolan, eftersom kurserna inte har ett lagstadgat syfte att sörja för kompetensbehov på arbetsmarknaden och inte heller att förbereda för högskolestudier. Men man menar att frågan ändå är av intresse som information till skolorna och till studie- och yrkesvägledare. Det visade sig att 33 procent av dem som avslutat en särskild kurs mellan åren 2012 och 2014 hade en etablerad ställning på arbetsmarknaden under året efter att de avslutat sina studier och 12 procent hade en osäker position. Undersökningen visar också att drygt 30 procent påbörjat högskolestudier inom två år, lika hög andel för män och kvinnor. Andelen som gick vidare till högskolestudier varierade mellan olika ämnesområden. Inom området hälso- och sjukvård gick 45 procent vidare och inom konst och media 44 procent. Av dem som gått musikkurser studerade mer än hälften, 58 procent, vidare inom två år.

Efter studierna på estetiska kurser

En stor del av de långa, särskilda kurserna har en inriktning mot det estetiska och konstnärliga området. Folkbildningsrådet beskriver (2018) hur man kan se folkhögskolans estetiska utbildningar som en del i ett estetiskt inriktat utbildningssystem, där de utgör en länk mellan gymnasieskolans estetiska program och högskolan. Drygt 30 procent av deltagarna på de estetiska folkhögskolekurserna kom från gymnasietts estetiska program. 60 procent av de estetiska kursernas deltagare 2005-2010 sökte sig vidare till högskolan, främst till kurser i konst och humaniora, men också till utbildningar i pedagogik och till lärarutbildningar (Folkbildningsrådet 2018).

Det finns vissa skillnader mellan olika kursinriktningar när det gäller hur många som går vidare. Flest deltagare går vidare från musikutbildningar, men endast en femtedel av dessa väljer att studera vidare på en utbildning med direkt koppling till musik. Nästan lika många valde en bred pedagogisk utbildning, vilket också kan leda till ett arbete inom det estetiska fältet. När det gäller slöjd- och hantverksutbildningar är det en lägre andel deltagare, knappt hälften, som väljer en högre utbildning efter sina folkhögskolestudier.

I rapporten från Folkbildningsrådet (2018) visar Först m fl att studierna på folkhögskolan varit värdefulla på flera sätt och påverkar deltagarnas liv långt efter avslutade studier. Kurskamrater och andra från folkhögskoletiden formar ett värdefullt nätverk, vare sig de arbetar inom det estetiska området eller inte. Framför allt menar deltagarna att de fått med sig ett självförtroende och en trygghet i sina möten i professionella sammanhang och när de själva arrangerat olika typer av kulturevenemang.

Författarna menar att med tanke på att så pass många deltagare går vidare från folkhögskolans estetiska kurser till högre studier, framstår det inte som särskilt förvånande att övergången till förvärsarbete och etablering på arbetsmarknaden dröjer (Folkbildningsrådet 2018). Dessutom är konkurrensen stor till de högre utbildningarna inom yrkesfältet och det fordras oftast lika många år på förberedande utbildningar. Många som efter sin folkhögskolekurs försöker leva på sin kulturverksamhet möter en tämligen hård tillvaro med otrygga förhållanden, både vad gäller relationen till arbetsmarknaden och ekonomiskt. Där utgör folkhögskolan själv en arbetsplats, som för många bidrar till att både kunna fortsätta utvecklas konstnärligt och få en tryggad försörjning.

Yrkesinriktade kurser

När det gäller yrkesutbildningar kan folkhögskolan som utbildningsform svara upp mot föränderliga samhällsbehov. Men frågan om yrkesutbildning på folkhögskolan har ibland varit kontroversiell. Folkhögskolan har ett ben i folkbildningen och ett i vuxenutbildningen, vilket ibland kan leda till intressekonflikter. Folkbildningen ska i första hand främja demokratin medan vuxenutbildningen snarare har kopplingar till samhällsekonomiska mål. Landström (2018) menar att det råder skillnader i kunskapssyn mellan dessa båda arenor, något som ibland lett till hätska diskussioner inom folkhögskolan. På 1970-talet, när det var aktuellt att starta fritidsledarutbildningen på ett antal folkhögskolor, sågs yrkesutbildning som något som inte passade in i folkhögskolan.

Historiskt är denna diskussion inte ny, då folkhögskolans kurser redan i tidernas begynnelse hade kopplingar till arbetslivet. Folkhögskolans första deltagare, bond-sönerna, skulle bland annat lära sig hur man plöjde och gödslade vilket förstås kan ses som yrkesförberedande även om de också fick med sig många andra kunskaper. Allt sedan samhällsbyggandet från efterkrigstiden och framåt har arbetsmarknadspolitiken haft syftet att alla har rätt till ett lönearbete. Landström (2018) menar att det i det sammanhanget är förvånande att staten inte tydligare diskuterar värdet av yrkesutbildningar i relation till det demokratiuppdrag som har en så stark koppling till folkhögskolan. Ett föregångsexempel i detta avseende är folkhögskolornas fritidsledarutbildning. Utbildningen har formell status som yrkesutbildning men med tydliga demokratiska anspråk.

”

frågan om yrkesutbildning på folkhögskolan har ibland varit kontroversiell.

Exemplet fritidsledarutbildning

De senaste åren har cirka 300 deltagare skaffat sig en examen som fritidsledare på folkhögskola, vilket har stor betydelse för kompetensförsörjningen inom många verksamheter. Fritidsledarutbildning finns för närvarande på 22 folkhögskolor. Kursplanen för utbildningen har både gemensamma inslag och delar som varierar mellan olika skolor. Ofta kan de lokala variationerna kopplas till huvudmannens inriktning och idé. På fritidsledarskolornas gemensamma hemsida står det att utbildningen vilar på vetenskaplig grund men också bygger på deltagarens egna beprövade erfarenheter. I en studie som genomförts av Ruschkowski m fl (2019) där en mängd relevanta dokument analyserats, framstår fritidsledaren som en demokratisk ledare med kunskaper om demokrati och som bärare av specifika värderingar. Med detta som grund menar författarna att fritidsledaren har stora möjligheter att bidra till unga människors demokratiska skolning. Studien pekar på den särskilda kompetens detta kräver, förmågan att kunna arbeta relationellt, såväl med de unga som med kollegor och människor utanför arbetsplatsen. För att göra detta måste en fritidsledare kunna reflektera över sitt eget professionella arbete men också över sin egen person.

Deltagare på fritidsledarutbildningen intervjuades i Fejes m fl (2018). I studien framstår tanken om att kunna vara en förebild som central i yrkesrollen. Många av utbildningens deltagare har själva upplevt att de inte riktigt passat in i det som anses ”normalt”. Dessa erfarenheter beskriver de som viktiga i sin framtida yrkesroll. De ser fritidsledaren som den som kan bidra till att förändra ungas sätt att tänka, både om sig själva och om samhället i stort. Författarna reser en rad frågor omkring detta, till exempel om inte förebildsberättelsen gör att yrket som fritidsledare definieras på ett alltför snävt sätt. Något som skulle kunna leda till att arbetsmarknaden avgränsas till utsatta områden och att unga i andra områden exkluderas från möjligheten till stöd och guidning av en fritidsledare.

Stor bredd på yrkesinriktade kurser

Av det trettiotal yrkesinriktade kurser som folkhögskolan erbjöd 2019 var fritidsledarutbildningen den största. Övriga var i hög grad inriktade mot beteendevetenskap och humaniora samt information och media. Totalt sett hade folkhögskolan 6 400 deltagare på yrkesinriktade kurser och utfärdade 950 intyg om avslutad yrkesutbildning på eftergymnasial nivå. Utmärkande för yrkeskurserna var att andelen män och antalet utrikes födda var högt, liksom andelen unga och antalet deltagare med treårigt gymnasium (Folkbildningsrådet 2020).

Folkhögskolan präglas av en beredskap att snabbt öppna möjligheter till samarbeten för att möta utbildningsbehov i samhället. Bristyrkesutbildningen kan ses som ett bra exempel på detta. Satsningen initierades 2016 och redan 2017 var 18 kurser igång. I december 2018 stoppade Arbetsförmedlingen nya ansökningar om bristyrkesutbildningar. Då var redan 1 072 av möjliga 2 000 platser fördelade. Upplägget i kurserna visar också på utbildningsformens förmåga att anpassa sin kursgivning efter givna förutsättningar. Utbildningarna skulle ha moment av yrkesinriktade ämnen, studiebesök samt upp till 50 procent praktik. Kursupplägget, som byggde på folkhögskolans pedagogik, varierade mellan folkhögskolorna och baserade sig på Arbetsförmedlingens bedömning, skolans profilområde och lärarnas erfarenheter. Kurserna skulle dessutom kunna ge behörigheter i gymnasiegemensamma ämnen till enskilda deltagare. Allt med syfte att underlätta för deltagarna att komma ut i arbete efter avslutade studier. Efter avslutad kurs utfärdades ett kursintyg med uppgifter om de kunskaper och kompetenser som förvärvats genom kursen. Flertalet utbildningar innehöll beteendevetenskapliga ämnen tillsammans med ledarutbildning och friskvård/hälsa. Den vanligaste kompletteringen utöver de yrkesrelaterade ämnena var svenska. 2018 genomfördes 33 utbildningar, 13 inom vård och omsorgsarbete (barnskötare, behandlingsassistent, boendeassistent, personlig assistent, socialpedagog, undersköterska), 17 inom pedagogiskt arbete (integrationsassistent, lärar- och elevassistent, studieassistent). Därtill kom utbildning till budbilschaufför, måltidsbiträde samt socialt företagande (Folkbildningsrådet 2019e).

Med samma snabba beredskap agerade folkhögskolan när regeringen i maj 2020 aviserade 1 000 nya halvårsplatser till höstterminen 2020 som en del av regeringens satsning på vård och äldreomsorg. Då antog Folkbildningsrådet uppdraget och konstaterar att man redan inlett planerna av att göra en särskild satsning på yrkesutbildning på folkhögskolorna. ”Vi är glada att den möjligheten nu tas tillvara för att möta samhällets behov av omställning” (folkbildningsradet.se 2020-05-20). Platserna är fullt finansierade och ska fortsätta under 2021 och 2022 (Folkbildningsrådet 2020).

FOLKHÖGSKOLANS MÅNGFALD OCH BREDD

Folkhögskolan har genom sin friare organisation alltid varit dynamisk i relation till det omgivande samhället. Larsson (2013) visar att folkhögskolan genom historien alltid haft förmågan att identifiera nya målgrupper och nya ämnesinnehåll som för tiden varit angelägna, något som varit till gagn både för enskilda människors liv och för samhällsutvecklingen. Han menar att nya verksamheter ämnade åt särskilda målgrupper kan sägas vara en del av folkhögskolans tradition och identitet och att utbildningsformen många gånger varit en föregångare för de mer formella systemen. Ett flertal aktuella studier visar att utbildningsformen folkhögskola är bra på att fånga upp individer och grupper med behov som inte tillfredsställs i det allmänna skolsystemet och där folkhögskolan med sin form och arbetssätt visat sig passa särskilt bra (Folkbildningsrådet 2020).

I många beskrivningar framhålls folkhögskolan som en utbildningsform till vilken alla söker sig på eget initiativ och av eget intresse. Tanken om det fria och frivilliga lever stark. Men folkhögskolan har också alltid funnits till, även för dem som kanske inte själva känt till den eller på eget initiativ sökt sig dit. Deltagare har genom tiderna kommit till olika kurser för att någon annan sagt att det nog skulle vara en möjlig väg framåt i livet. Det kan ha varit en vän, en förälder, en handläggare på Arbetsförmedlingen eller en studievägledare. Det som vi kunnat se de senaste årtiondena är att stora grupper också kommit till folkhögskolan genom olika typer av statliga satsningar. Ett exempel på detta är Kunskapslyftet under 1990-talet då arbetslösheten var stor och idén var att erbjuda både grundutbildning och yrkesutbildning för att öka anställningsbarheten hos arbetslösa. Denna stora och betydelsefulla satsning har sedan dess följts upp av flera andra såsom till exempel SAGA-kurser, SMF-kurser, etableringskurser etcetera.

I den här delen av rapporten redovisas den betydelse folkhögskolans mångfaldiga miljö har för några av de målgrupper som studerar där, både ur varje deltagares perspektiv men också ur ett bredare samhällsperspektiv. Det finns alltid risker med att peka ut enskilda målgrupper vilket gör det viktigt att framhålla värdet av att folkhögskolemiljön befolkas av människor med olika livserfarenheter, något som betonas i flera av de studier som ligger till grund för vår text.

Folkhögskolan visar sig också ha stor potential när det gäller utvecklandet av kurser med nya ämnesområden som saknas i det allmänna skolsystemet. Avslutningsvis i den här delen visas att detta sker genom nätverkande med både lokala aktörer och befintliga organisationer, ofta med nära kopplingar till huvudmännen.

**Tanken om
det fria och
frivilliga lever
stark.**

Unga vuxna

Folkhögskolan har genom hela sin historia spelat en viktig roll för unga människor som velat hitta sin väg in i framtiden. En stor del av dem som i dag befinner sig i folkhögskolestudier tillhör gruppen unga vuxna. Särskilt gäller detta för de som går en allmän kurs där närmare tre fjärdedelar finns i åldersgruppen 18-29 år (SCB 2020). De flesta av dessa deltagare har inte fått sina grundläggande behörigheter från tidigare skolgång utan har

av olika anledningar oavslutade studiegångar i bagaget. Av många utredningar framgår att de problem som finns inom den allmänna skolan har sin grund i prestationskultur och brist på likvärdighet. De ungas ofullständiga studier har lett till att ungefär en fjärdedel av de som studerar på gymnasiet inte uppnår gymnasieexamen (Skolverket 2019). Förutom att detta ofta utgör ett personligt misslyckande gör det också att dessa ungdomar, ofta kallade drop-outs, inte heller lyckas särskilt bra på arbetsmarknaden. För unga vuxna utgör vuxenutbildning, i det här fallet folkhögskola, en chans till nyorientering, till personligt erkännande och till möjligheter att slutföra sina gymnasiestudier. Harlin och Malmström (2020) menar att anledningen till att så många som inte avslutat sina studier på gymnasiet ofta lyckas bättre på folkhögskolan är att den bygger på andra värden, ett annat sätt att organisera studier, en tillåtande miljö och en stark tilltro till deltagarnas förmåga till inflytande över studiesituationen.

Särskilda satsningar

De unga vuxnas möjlighet att delta i folkhögskolestudier har utgjort en viktig socialpolitisk förändringskraft.

Förutom i den allmänna kursen, vars särskilda villkor har beskrivits utförligt tidigare, har folkhögskolan inom ramen för särskilda regeringsuppdrag kunnat ge många unga vuxna en nystart till studier. En satsning som beskrivs som lyckad i flera undersökningar, när det gäller att fånga upp och erbjuda studiealternativ för personer med kort utbildning och/eller med tidigare dåliga skolerfarenheter, är de studiemotiverande folkhögskolekurserna (SMF). SMF-kurserna startades som ett regeringsuppdrag 2010, permanentades 2016 och är sedan dess en av de viktigaste statliga utbildningssatsningarna. Kurserna har som syfte att stimulera deltagarna till att studera vidare, vilket det visar sig att många också gör. 65 procent av deltagarna har grundskola som högsta utbildning. Resultaten för dessa kurser är omvittnat goda. 2016 studerade 54 procent av deltagarna vidare på folkhögskola, komvux eller sfi (Folkbildningsrådet 2019f).

De unga vuxnas möjlighet att delta i folkhögskolestudier har utgjort en viktig socialpolitisk förändringskraft för samhället. Det har bidragit både till den enskilda individens välmående och till framtida karriärmöjligheter. Sett ur ett samhällsperspektiv är det svårt att fullt ut värdera vidden av detta. Men både Statskontoret (2018), SCB (2020) och Folkbildningsrådets rapporter (se till exempel 2019 och 2020) visar på flera goda resultat som arbetet med unga vuxna på folkhögskola bidragit till. Resultaten gör den här utbildningsformen politiskt intressant ur många aspekter. Folkhögskolan har således genom sina kurser men också genom olika statliga satsningar utgjort en viktig samhällsaktör för målgruppen unga vuxna. Detta gäller både för de deltagare som kommit av egen drivkraft och för dem som anmodats att pröva folkhögskolan som en möjlig väg framåt.

Nyanlända och etablering

Sedan hösten 2015 har Sverige haft den största invandringen sedan andra världskriget vilket skapat utmaningar, för omhändertagande och för integrationen. På regeringens uppdrag fördelade Folkbildningsrådet hösten 2015 medel för folkbildningsinsatser för asylsökande och vissa nyanlända invandrare. Insatserna var tänkta att stärka kunskaper i svenska språket och kunskaper om samhället, samt stödja deltagande i arbets- och samhällslivet. Syftet var att främja en meningsfull sysselsättning under väntan på myndigheternas besked och påskynda en framtida eventuell etablering (Folkbildningsrådet 2019g).

Folkbildningsrådet (2019g) visar i rapporten att folkhögskolorna var snabba med att bygga upp verksamheten under den tid som tillströmningen av nyanlända var som störst. Många nya lärare anställdes och nya lokaler togs i anspråk. Vidare framgår det av rapporten att skolorna fortsatt att vara aktiva för att utveckla verksamheten som numera blivit en del av det ordinarie utbudet. Verksamheten har sedan 2015 utvecklats till form och innehåll, utifrån tidigare erfarenheter och lärdomar. Det framhålls som särskilt glädjande att satsningarna varit framgångsrika när det gäller att också nå kvinnor. Ytterligare en framgångsfaktor är att folkhögskolorna ofta kunnat samläsa mellan olika kurser, vilket möjliggjort möten mellan nyanlända och etablerade svenskar. Det beskrivs hur den inkluderande verksamhet som de nyanlända deltagit i, har bidragit till att passivitet och isolering kunnat brytas. Deltagarna bedöms också bättre rustade att kunna ta ansvar för sin egen framtid, vilket främjat deras hälsa och förmåga till fortsatt etablering. De har byggt upp kontakter och nätverk och kanske framför allt sin självkänsla. Allt sammantaget har detta betytt mycket för deras möjlighet och tilltro till att studera vidare eller engagera sig i olika föreningar.

Folkhögskolornas arbete med att nå ut till och rekrytera den här deltagargruppen, är i dagsläget svårare än tidigare. De har ofta flyttat ut från de gemensamma boenden de erbjöds när de var nyanlända. Det gör det svårare att nå ut med information om folkhögskolans olika kurser. Det är främst skolor i storstadsregionerna som beskriver dessa svårigheter. I förorter och på mindre orter har det varit lättare att rekrytera deltagare.

Deltagarnas fortsatta etablering i det svenska samhället efter att de fått uppehållstillstånd har gjort det möjligt för dem att studera på en högre sfi-nivå eller läsa svenska på allmän kurs redan under asyltiden. De som står utanför arbetsmarknaden har olika behov. Några har kommit som flyktingar och har behov av både samhällsinformation och att lära sig språk, men många behöver också grundutbildning. Folkhögskolan har bedömts som en god miljö för att möta dessa utmaningar. Därför har också regeringen sedan 2015 satsat riktade resurser till folkhögskolan.

Folkbildningens metoder har fungerat väl i asylverksamheten.

Målgruppsinriktade kurser

En av dessa satsningar för nyanlända som väntat på besked på sin asylansökan, har varit kursen svenska från dag 1. Den har erbjudits av både studieförbund och folkhögskolor. På folkhögskola redovisas över 2 000 deltagare det senaste året (Folkbildningsrådet 2020). Folkbildningens metoder har fungerat väl i asylverksamheten. Detta förklaras med att kurserna på olika sätt har anpassats efter deltagarnas skiftande behov.

Etableringskursen har funnits på folkhögskola sedan 2014. Ansvaret för rekryteringen, som erbjuds på de flesta folkhögskolor, har legat på Arbetsförmedlingen. 2019 deltog närmare 3 000 deltagare i en etableringskurs, en halvering sedan året innan. Flera olika orsaker finns till detta, bland annat minskade resurser hos Arbetsförmedlingen. Kurserna är sex månader långa och är tänkta att ingå i nyanlända personers etableringsplan. En stor andel av målgruppen är kortutbildade och står därför långt från arbetsmarknaden. I vissa fall har samläsning med kursen svenska för invandrare, sfi, varit ett sätt att organisera verksamheten på folkhögskolan. Rapporten (Folkbildningsrådet 2020) visar att deltagarna är nöjda med etableringskursen, det beskrivs till och med som att de allra flesta är översvallande nöjda. Det finns dock också kritiska röster, även om de är få, och de kommer från dem som har svårt att förlika sig med folkhögskolans fria form. Dessa deltagare har haft med sig helt andra förväntningar än det som folkhögskolan står för. I de fall där etableringskursen samorganiserats med sfi har det ibland också uppstått spänningar mellan det mer reglerade systemet kring sfi och det mer folkbildningspedagogiska förhållningssättet på etableringskurserna. Etableringskursen

ges inte alltid på en huvudskola där folkhögskolans övriga verksamhet finns, utan i stället på en filial. En fördel är att kursen då ligger närmare deltagarnas boende. Många av dem som gått en etableringskurs fortsätter sina studier antingen på sfi-kurs eller en studiemotiverande folkhögskolekurs, SMF-kurs, vilket gör att den får stor betydelse i flera avseenden (Folkbildningsrådet 2020).

Studiemotiverande folkhögskolekurs, SMF, har på senare tid bedrivits på folkhögskolor. 2019 deltog nästan 4 000 personer i denna tre månader långa kurs. Verksamheten riktas inte enbart till gruppen nyanlända, utan har haft stor betydelse för deltagarnas integration i samhället, oavsett bakgrund. Många som har gått en etableringskurs fortsätter sina studier på en SMF-kurs (Folkbildningsrådet 2017a). Detta kan i sin tur leda till studier på allmän kurs. För den enskilde erbjuder folkhögskolan både en bildningsväg och en karriärmöjlighet. Men kursen får också betydelse för livet i stort, deltagaren får i folkhögskolemiljön både möta erkännande och tillhöra en gemenskap. I ett samhälleligt perspektiv får den stor betydelse för integrationsarbetet.

Deltagaren får i folkhögskolemiljön möta både erkännande och tillhöra en gemenskap.

Svenska för invandrare

Sedan 2011 kan folkhögskolorna bedriva svenska för invandrare, sfi. Verksamheten har tudubblats under det senaste decenniet. 2016 studerade 6 000 personer sfi på folkhögskola (Folkbildningsrådet 2017b). Folkhögskolorna har oftast färre sfi-deltagare på varje enhet än vad andra utbildningsanordnare inom sfi har. Vidare har folkhögskolorna en större andel kvinnor och deltagare med kort utbildningsbakgrund. Lärartäthet och den tid som deltagarna är i undervisning är hög, vilket anses återspegla ambitionen att arbeta folkhögskolemässigt. Många folkhögskolor vill i dag hellre bedriva sfi på egna villkor liknande de som finns på allmän kurs och med ett liknande bedömningssystem. Förhoppningen finns att folkhögskolans sfi-verksamhet framöver ska ingå i den kedja av kurser som folkhögskolan kan erbjuda från asylsvenska via sfi till allmän kurs och yrkesutbildning på folkhögskola.

Exemplet språkintröduktion

Det har också funnits försöksverksamhet med att erbjuda gymnasieskolans språkintröduktionsprogram, SI, för nyanlända ungdomar. Av Fejes m fl studie (2018) framgår på vilka sätt folkbildningen visat sitt stora engagemang i detta uppdrag. Både cirkelledare och folkhögskollärare har gjort insatser som vida överskrider det uppdrag de haft i samband med dessa satsningar. Det är en begränsad verksamhet och studien bygger på data från endast två folkhögskolor. Resultaten är intressanta, därför att några för folkhögskolan viktiga värden lyfts fram. Verksamheten har varit samlokaliserad med folkhögskolans övriga kurser på de två folkhögskolorna. Det betyder att ungdomarna befunnit sig i en miljö tillsammans med deltagare från folkhögskolans hela kursutbud.

Trots denna ambition visar studien att det stundtals varit svårt att integrera de nyanlända ungdomarna med de andra deltagarna. Det som fungerat bra är när folkhögskolan brutit upp sitt schema och skapat schemaöverskridande aktiviteter där alla deltagare blandats i mindre grupper. Ungdomarna som tidigare gått i gymnasiet men som nu placerats på folkhögskola upplevde den först som något ”konstigt” och något som inte motsvarade deras förväntan på vad en skola ska vara. Men efter ett tag blev de positivt överraskade över vad miljön erbjöd dem och en av de intervjuade säger att han absolut vill fortsätta på allmän kurs när SI-tiden är över. Lärarna har medvetet försökt manövrera sin lärarroll i en verksamhet som både vilar på folkbildningens pedagogiska

idé men som också är präglad av de styrdokument som ligger till grund för SI. Rapporten visar att folkhögskolan visat sig kapabel att hantera vissa deltagares frustration och därmed lyckats bidra till de nyanländas inkludering inte bara i själva skolmiljön, utan också till samhället i övrigt. En förklaring till detta utgör folkhögskolans möjlighet att vara flexibel.

Stor potential att möta olikhet

Arbetet med gruppen nyanlända visar på folkhögskolans potential när det gäller att möta människor med olika erfarenheter. Folkhögskolans målgrupp har blivit allt yngre men deltagarna uppvisar en stor vidd av erfarenheter. Det är en utmaning för folkhögskolan att organisera verksamheten så att olika grupper möts och att isolerade öar av deltagargrupper inte uppstår i skolmiljön (Statskontoret 2018). Det finns också risker med denna ambition då folkhögskolan måste hålla hårt i sina resurser.

I SI-verksamheten och svenska från dag 1 visar lärarna ett större engagemang än de egentligen mäktar med. De har svårt att hantera alla de sociala omständigheter som omger varje deltagare, till exempel kontakter med myndigheter, samtidigt som deras huvuduppgift är att vara lärare. Denna omsorg ”vid sidan om” gäller även många av folkhögskolans andra deltagare. Men engagemanget från lärarna är mycket uppskattat av deltagarna. De menar att hela folkhögskolemiljön erbjuder en plats där de kan känna sig hemma och där de blir sedda (Fejes m fl 2018).

Folkhögskolan kan i detta perspektiv ses som ett ”samhälle i miniatyr” för deltagarna. Men detta är inte en tillgång enbart för de nyanlända, utan för alla deltagare. Samhällsvinster återfinns inom många områden. Den som är nyanländ och skaffar sig en grundutbildning kommer att bli mer eftertraktad på arbetsmarknaden, antingen direkt efter folkhögskolestudierna eller efter att ha gått vidare till högre utbildning, vilket också visas i SCBs senaste rapport (2020). Vinster kan också ses i relation till frågan om integration och bättre folkhälsa.

Deltagare med funktionsnedsättning

Folkhögskolan har varit föregångare vad gäller vuxenutbildning för personer med funktionsnedsättning. Många av dem har tidigare stött på svårigheter, både i sina studier och i arbetslivet. Här har folkhögskolan erbjudit nya möjligheter. I dag har det flesta folkhögskolor kurser särskilt anpassade för dessa deltagare, men många har även gjort insatser som möjliggör för personer med funktionsnedsättning att delta i skolans alla kurs typer.

För folkhögskolan har det varit viktigt att inte beskriva och utpeka personer med funktionsnedsättning som en särskild grupp. Snarare har ambitionen varit att se deltagarna som ett kollektiv, en gemenskap, som befolkar skolmiljön. I stället för att tala om specialundervisning har folkhögskoleföreträdare oftare valt att tala om ett inkluderande arbetssätt. Det innebär en möjlighet för alla på skolan att leva i en miljö bland människor med olika livserfarenheter, det är således inte bara de med funktionsnedsättning som vinner på den integrerade miljön.

Av SCBs senaste rapport (2020) framgår det att nästan 90 procent av deltagarna med funktionsnedsättning som gått en allmän kurs menar att undervisningen fungerat mycket bra eller ganska bra utifrån deras funktionsnedsättning. Hugo m fl (2019) visar att situationen för människor med olika typer av funktionsnedsättningar på många

områden har försämrats under 2000-talet. De visar också att andelen deltagare med funktionsnedsättningar som söker sig till folkhögskola har ökat under 2000-talet. Den största deltagargruppen som får del av det så kallade förstärkningsbidraget⁴ är i dag personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.

En förklaring till att människor med funktionsnedsättningar finner sin väg till denna utbildningsform är att flera folkhögskolor har starka nätverk med handikapporganisationerna. Många av dessa ingår också som huvudmän för några folkhögskolor.

Framträdande roll ger utmaningar

Av Nylanders m fl (2015) enkätstudie framgår att folkhögskolorna har fått en alltmer framträdande roll i det svenska utbildningssystemet för de deltagare som har en funktionsnedsättning. På de allmänna kurserna har ökningen i denna målgrupp varit tydlig under de senaste åren, något som enligt författarna bland annat kan förklaras av det stora antal gymnasieelever som lämnar gymnasieskolan med ofullständiga betyg. De grupper som ökat mest är personer med neuropsykiatriska diagnoser (särskilt ADHD), med svår psykisk ohälsa samt med läs- och skrivsvårigheter. I studien visar författarna att denna utveckling får återverkningar på hur lärarna på folkhögskolorna upplever sitt arbete. Lärarna menar att de skulle behöva öka sin kompetens om hur de bäst arbetar med dessa grupper. Detsamma bekräftas i den enkätstudie som Andersson m fl (2013) genomfört. Här framgår att kompetensen att upptäcka och stödja deltagare i behov av särskilt stöd är det som folkhögskollärarna främst efterfrågar. Detta är sannolikt en konsekvens av den allt större andel deltagare som behöver särskilt stöd, inte bara på allmän kurs utan också på de särskilda kurserna.

Det framgår med all tydlighet att folkhögskolan på många sätt utgör en väl fungerande utbildningsform för personer med funktionsnedsättning. De många folkhögskolor som tar emot deltagare med specifika stödbehov verkar också ha anpassat sin lärmiljö så att den blivit allt mer funktionell. Nylander m fl (2015) visar att personalens kunskaper också har ökat när det gäller att möta deltagare med funktionsnedsättning. De slutsatser författarna drar är att det är ovanligt att folkhögskolor antar deltagare med funktionsnedsättningar om man inte har personal med adekvata kunskaper för att möta dessa deltagares särskilda behov. Utöver de direkt inblandade yrkesgrupperna, till exempel lärare, träder även andra stödpersoner fram i deras kartläggning. Det kan till exempel vara hjälpseniorer, skolpräst eller husmor på internatboendet. Det är ofta personer som inte direkt är inblandade i undervisningen. Internatet framgår här som en viktig plats där deltagarna tillbringar stor del av sin fritid. För folkhögskolans deltagare i stort har internatets betydelse minskat men för gruppen deltagare med funktionsnedsättningar utgör internatmiljön en viktig aspekt i deras liv. Till internatet kopplas också olika funktioner för att tillhandahålla stödstrukturer i vardagen.

Studien (Nylander m fl 2015) visar också att undervisningen för deltagare med funktionsnedsättning sker såväl inom den ordinarie verksamheten som på särskilt anpassade kurser. Även om deltagarna går i för dem specificerade/anpassade kurser organiseras ofta verksamheten på ett mer inkluderande sätt. Det kan till exempel handla om samarrangemang med de övriga kurserna. I studien beskrivs att flexibiliteten är ett bärande

⁴ Förstärkningsbidraget till folkhögskolan avser merkostnader för utökad lärartäthet vid pedagogiska insatser för deltagare med funktionsnedsättning. Bidraget söks hos Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) men fördelas via Folkbildningsrådet.

Kompetensen att upptäcka och stödja deltagare i behov av särskilt stöd är det som folkhögskollärarna främst efterfrågar.

institutionellt drag för folkhögskolornas verksamhet med stor betydelse för deltagare med funktionsnedsättning.

Tydligast av de pedagogiska strategier som lärarna delger i sina svar är en strävan efter en anpassning av undervisningen och bemötande i allmänhet till varje deltagares individuella behov. Dels sker detta i form av en anpassad studietakt, dels genom andra former av individuellt anpassade studier. Många av de deltagare som avses i Nylanders studie går på allmän kurs och har av olika skäl inte fullföljt sina gymnasiestudier. Rapportförfattarna menar att folkhögskolan ofta får kompensera det som kan sägas vara det ordinarie skolsystemets tillkortakommanden. (Nylander m fl 2015).

Vikten av en inkluderande pedagogik

Folkhögskolans grupper kännetecknas oftast av en stor heterogenitet, något som ofta framhållits som en styrka. Deltagare med skiftande erfarenheter ses som värdefullt. Detta gäller även deltagare med funktionsnedsättningar som ofta integreras i undervisningen och/eller i livet i stort på folkhögskolan. Studien (Nylander m fl 2015) visar hur folkhögskolorna på flera sätt medvetet strävar mot ett inkluderande arbetssätt. Författarna beskriver folkhögskolornas lärmiljöer som präglade av en öppen och tillgängliggörande attityd. De menar att det ofta finns en strävan efter att alla deltagare helst ska vara del av samma kurser och inte särställas. Det går dock inte alltid och det är inte heller alltid den bästa lösningen. Vissa grupperns särskilda behov gör att en del kursinriktningar måste anpassas till deras specifika förutsättningar. Författarna till studien lyfter fram faktorer som kan anses bidra till framgång i studierna för deltagare med någon funktionsnedsättning. Två faktorer blir då särskilt framträdande, dels pedagogik och bemötande efter den enskildes behov, dels en personlig kontakt mellan personal och deltagaren. Detta tydliggör att det alltså inte är någon avancerad teknik som står i centrum för framgång. Bemötandet och relationerna är det centrala. Naturligtvis har även kunskapen om funktionsnedsättningar betydelse. För den verksamhet där de specialpedagogiska delarna är integrerade, är det dock svårt att på ett säkert sätt skilja ut olika kompetenser från varandra. Lärarna har ofta ett inkluderande och kompensatoriskt tänkande, utan att de för den skull har någon formell specialpedagogisk behörighet. De flesta som arbetar i folkhögskolan verkar ha en förhållandevis stor samsyn kring frågor som har med bemötande och inkludering att göra.

Bemötandet och relationerna är det centrala.

Lärmiljö och värdegrund

De sätt som de studerande beskriver sin lärmiljö på relateras också till tidigare forskning om folkhögskolan som en skolform som hellre talar om en dialogisk pedagogik än om kunskapsförmedling. Av intervjumaterial framgår också att i de fall prov äger rum så genomförs dessa muntligt eller genom att deltagarna gör inlämningsuppgifter. Flera av de intervjuade deltagarna menar att det gör studiesituationen och bedömningarna mindre pressande. Den pedagogik som genomsyrar verksamheten beskrivs ofta som väl grundad i en strävan att se varje individs olika förutsättningar och behov. Den kompletteras med en väl utvecklad förmåga att tillämpa specialpedagogiska strategier och genomföra inkluderande utbildningar. Personalen på de undersökta folkhögskolorna är överlag skickliga i allt det som räknas till den praktiska kunskapen, men saknar generellt mer teoretiskt baserade kunskaper inom det specialpedagogiska området. De skulle dock, enligt forskarna, behöva få en större förståelse för begrepp inom området, vilket skulle göra det möjligt för dem att beskriva och utveckla sin verksamhet. En

sådan kompetensutveckling skulle också bidra till den kollegiala förståelsen för vad de redan gör, men också för att kunna beskriva den praxis de utvecklat för andra utanför folkhögskolemiljön (Nylander m fl 2015).

Hugo m fl (2019) har särskilt studerat inom vilka olika områden den målgrupp de undersökt, personer med högpresterande autism, mött svårigheter i sin skolgång. De menar att denna målgrupp ofta saknar tillräckliga anpassningar i sin lärmiljö och ofta känner utanförskap. Av deras studie framgår att dessa förhållanden ter sig annorlunda i folkhögskolemiljön, här syns i stället goda resultat. Författarna relaterar detta till att det bland folkbildningens aktörer finns en gemensam värdegrund. Denna handlar om, vilket också överensstämmer med Nylander m fl (2015), en holistisk syn på människor och sammanhang. Ett exempel på detta är att de som går på folkhögskola benämns som deltagare. Det kan tyckas oviktigt, men säger något om folkhögskolans princip om frihet och frivillighet, där deltagarna ses som medskapare i processer som utgår från människors lika värde.

Av studiens resultat framgår att både deltagare, lärare och rektorer menar att förståelsen för individens hela sammanhang är av betydelse. Att enbart göra anpassningar i undervisningen räcker inte. För att bidra till deltagarnas utveckling är bemötande och aktiviteter i internatet också viktigt. Med detta synsätt blir all personal på folkhögskolan betydelsefull. Deltagarna beskriver folkhögskolan som en inkluderande miljö och i deras berättelser framträder att de upplever sig sedda, bekräftade och förstådda både av personalen och av de andra deltagarna. Deltagarna menar att folkhögskolan är trygg och att de, till skillnad mot tidigare upplevelser, inte upplevt några kränkningar eller känt sig socialt utsatta (Hugo m fl 2019).

Vad gäller studiesituationen framhåller dessa deltagare att de för första gången mött en undervisning som anpassats efter deras behov, vilket också lett till lyckade studieresultat. Anpassningen handlar i första hand om struktur och tydlighet. I beskrivningarna av hur undervisningen organiseras framträder bilden av att den utgår mer utifrån deltagaren än från själva ämnesinnehållet. Deltagarna förklarar att de blir lyssnade på och delaktiga i planeringen av innehållet. De menar att de också upplevt en utveckling på ett personligt plan, med både stärkt självförtroende och en bättre självkänedom. Att ha flyttat hemifrån och haft ett eget boende menar de också varit betydelsefullt för denna process (Hugo m fl 2019).

Allt är dock inte positivt, det finns också orosmoment. En sådan risk menar Hugo m fl (2019) utgörs av den institutionalisering som kan bli resultatet av allt fler stödfunktioner i skolsamhället. Det kan handla om flera olika yrkesgrupper inom det socialpedagogiska fältet såsom till exempel socialpedagoger, boendestödjare, kuratorer, assistenter, psykologer samt studie- och yrkesvägledare. Detta ibland täta omhändertagande kan leda till att många deltagare stannar alltför länge på folkhögskolan. Författarna menar att det är viktigt att deltagarna successivt tränas i att bli självständiga då livet utanför folkhögskolan kommer att kräva detta. De är också kritiska till att det finns så få kurser som förbereder deltagarna för ett yrke, något som gör att vägen kan bli lång till ett inträde i yrkeslivet.

Äldre/seniorer

En annan grupp som bidrar till mångfalden på folkhögskolan är äldre/seniorer. De äldre gör sitt intåg på allt fler folkhögskolor, inte enbart på korta kurser och sommarkurser utan även i studier på hel- eller halvfart.

På hemsidan folkhogskola.nu beskrivs folkhögskolornas seniorkurser på följande sätt: ”För dig som är dagledig senior och vill berika ditt liv och din livssituation genom studier på folkhögskola.” Här finns kurser som möter många olika behov och intressen, exempelvis inom samhälle, kultur och språk. Ett femtiotal träffar runt om i landet blir resultatet av en sökning på begreppet seniorkurs. Både kortare och längre kurser beskrivs, de flesta dock mindre än heltid.

För många ger deltagandet i en seniorkurs livet nya dimensioner, efter avslutat yrkesarbete. Folkhögskolan bidrar här till att tillfredsställa människors bildningsiver, och den minskar inte med åldern. De äldre bidrar också till en större åldersvariation i folkhögskolemiljön. Här får talet om det livslånga lärandet en konkret innebörd, inte som en grund för arbetslivets behov utan kopplat till aspekter kring folkhälsa och meningsskapande.

I Sverige är 20 procent av invånarna över 65 år, fyra gånger så hög andel som under 1950-talet. Denna demografiska förändring skapar ett tryck på landets välfärdssystem, att erbjuda möjligheter till en meningsfull och hälsosam tillvaro också under den senare delen av människors liv. Ett sätt kan vara att som senior ha möjligheten att få lära nytt eller lära mer om något man redan har ett intresse av. Studieförbunden har länge arrangerat sådan verksamhet. På senare år har det också blivit allt vanligare på folkhögskolorna.

Hedegaard och Hugo (2020) visar att seniorkurser, ibland kallade äldrekurser, kan erbjuda en väg till inkludering i samhället, till meningsfulla erfarenheter och kan bidra till välbefinnande för de äldre. Deras forskningsresultat, som bygger på intervjuer med deltagare i seniorkurser på folkhögskola, visar att kurser för seniorer är organiserade på så sätt att deltagarna inte bara träffar varandra, utan också folkhögskolans andra deltagare. Det här bidrar till ett interkulturellt lärande i bred mening, med positiv betydelse för de äldre. Det innebär även ett vidare synsätt på begreppet livslångt lärande. Här manifesteras folkhögskolornas breda bildningsambition, kopplat till skolornas frihet vad gäller verksamhetens innehåll och form, utifrån den värdegrund och idétradition som den vilar på. I stället för att jämföra deltagarna prestationer, som vid mycket annan utbildningsverksamhet, ges de här möjlighet att ”bara vara sig själva”. De får tid för reflektion över sitt liv och sitt varande. Den bildningsprocess de är del i har ingen på förhand given riktning. Folkhögskolan bidrar även till mellanmännsliga möten och ofta till positiva upplevelser av gemenskap och samhörighet.

Enligt Hedegaard och Hugo (2020) uppskattar de äldre deltagarna den informella och opretentiösa studiesituationen som skapas i seniorkurserna och ger dem en känsla av frihet. Den upplevelse av meningsfullhet och det sätt på vilket detta bidrar till deras välbefinnande går vida över värdet av själva ämnesinnehållet i kursen. Deltagandet blir ändå, trots den informella karaktären, en del i människors livslånga utbildning. Det sätt på vilket dessa seniorkurser genomförs, till exempel vad gäller deltagarinflytande och utifrån en holistisk grundsyn, gör att studierna kan relateras till deltagarnas hela livssituation. Hedegaard och Hugo (2020) framhåller i sin studie den brist som finns i forskningen kring just denna målgrupp och deras deltagande i folkhögskolekurser.

Här får talet om det livslånga lärandet en konkret innebörd.

Nyskapande kurser

Vi har här ovan beskrivit hur deltagare i fyra olika målgrupper ser på sin tillvaro på folkhögskolan. Vi har även diskuterat vikten av att folkhögskolan själva identifierar vilka som bäst behöver ta del av dess verksamhet, en aspekt av den flexibilitet som folkhögskolan har. För dessa grupper har folkhögskolorna skapat verksamheter som anpassats till deras behov.

Folkhögskolan har visat stor potential att utveckla kurser inom nya ämnesområden, där motsvarande saknas i det allmänna skolsystemet. Harlin m fl (2020) visar att detta sker genom nätverkande både med lokala aktörer och med befintliga organisationer kopplade till huvudmannen.

Folkhögskolan har historiskt sett förmått locka till sig nya målgrupper; arbetare, kvinnor, arbetslösa och så vidare. Det är målgrupper som ofta negligerats i det formella utbildningssystemet. Folkhögskolan har också kreerat nya kurser som varit nyskapande vad gäller verksamhetens innehåll och pedagogik. Staffan Larsson (2013) menar att folkhögskolan är en utbildningsform som hela tiden har gått före, utgjort ett slags avant-garde. Många gånger har de nya verksamheter som folkhögskolan startat efter en tid ”tagits över” av det formella utbildningssystemet. Detta faktum har drivit på folkhögskolan att fortsatt vara innovativa i sin kursutveckling. Det förefaller som om folkhögskolan alltid fått kämpa för att finna sin plats i det ständigt föränderliga samhället och utbildningslandskapet. På grundval av detta menar Larsson att förändring är snarast att betrakta som tradition inom folkhögskolan. Förändringar finns förstås även inom andra utbildningsformer men är särskilt påfallande inom folkhögskolan.

Folkhögskolorna har därmed utgjort ett slags experimentell arena i relation till det formella utbildningssystemet, något som är tydligt även i dag. Folkhögskolorna måste ständigt ställa sig frågan vilka som bäst behöver dem, vad som är viktiga och relevanta kursinnehåll samt vilka syften och grundläggande värden och idéer som verksamheten ska vila på. Och dessutom på vilket sätt detta svarar upp mot det uppdrag som folkhögskolan har i relation till staten.

Didaktisk innovation

Harlin m fl (2020) visar genom sin studie att det, för att få till stånd nya kurser, behövs starka nätverk men också en skolledning som vågar ta risker. En nystartad kurs är ett osäkert kort, då det kan vara svårt att förutsäga hur det kommer att gå med rekryteringen av deltagare. Det kan också vara svårt att hitta lämpliga lärare till en kurs som kanske har en, för skolan, ny profil.

Nya kurser uppstår oftare som ett resultat av ett befintligt eller nyupprättat nätverk snarare än som resultatet av en ensam ”innovatör”. Sällan uppstår något nytt som ett resultat av skolans strategiska visionsarbete. Det som framgår av studien är dock att inflytelserika personer som står utanför skolan kan utgöra kärnan till nya kursidéer. De träder innanför folkhögskolans väggar och presenterar en idé som på olika sätt kan prövas av skolan innan den eventuellt förverkligas.

Frågan om man ska satsa på något nytt kan kopplas både till praktiska förutsättningar och till frågan om ”det nya” kan anses passa in i det som utgör folkbildningens idé och tradition. Dessa värden är dock inte statiska, utan ska hellre ses som något som måste förhandlas i varje tid. En sorts prövning av vad som innefattas i det som benämns som folkbildning måste således ske. En idé måste på något sätt ta konkret gestalt, formuleras och omformuleras i mötet mellan de inblandade aktörerna. En rad olika frågor

Förändring är snarast att betrakta som tradition inom folkhögskolan.

ska alltså avhandlas från att den första idén formuleras till att kursen lanseras och rekruteringen av deltagare inleds. Samtidigt pågår en process som handlar om ställningstaganden om vad en folkhögskola är och ska vara.

Att utveckla den konkreta verksamheten, genom att till exempel förändra kursutbudet, kan därmed sägas beröra folkbildningens ideologi. Men ideologibegreppet är svårfångat och kanske särskilt i folkbildningsskontexten. Segnestam (2018) benämner ideologi som ett av flera sätt att benämna ett system av idéer. Så långt är allt kompatibelt med folkbildning. Det handlar alltså om att utreda om nya kurser kan passa in eller ses som något som ligger utanför folkbildningens idéer. Detta har betydelse när det gäller folkhögskolans ständiga utveckling. Folkhögskolan måste visa sig kompetent, både när det gäller att svara upp mot föränderliga behov och att behålla sina grundläggande idéer. En inte alltid så lätt balansakt.

I den studie av fyra nyskapande kurser på fyra folkhögskolor som Harlin m fl (2020) gjort visas att både skolans nätverk, behov av nya verksamheter och ett modigt ledarskap utgör viktiga förutsättningar för att en ny kurs ska startas. På alla fyra skolorna var både målgrupp och kursinnehåll nytt, och i synnerhet relationen mellan målgrupp och innehåll. Kurserna var en dataspelskurs för deltagare med neuropsykiatriska funktionshinder, en yrkesinriktad kurs i syfte att stödja integration av nyanlända, en dramakurs för deltagare som efter utbildningen förväntas genomföra uppdrag på olika scener och till sist en miljökurs som använder sig av återvunna material i skapande verksamheter.

Alla fyra kurserna uppstod som ett resultat av nätverk snarare än en enstaka persons strategiska handlande. Nätverken fanns i de flesta fall redan innan men förändrades och befolkades med nya människor i takt med att kurserna växte fram. Arbetsförmedlingen var en aktör som återkom i flera av fallen, men i övrigt var det en lång rad olika aktörer inblandade.

När det gäller dataspelskursen och integrationskursen växte båda dessa fram som ett resultat av redan befintliga nätverksrelationer, där många personer kände varandra personligen sedan tidigare. I de andra två exemplen, drama- och miljökursen, var det i stället initiativ från personer i nätverkens periferi som var drivande för att förverkliga idén.

Initiativ till nya kurser kommer således inte enbart inifrån folkhögskolans sammanhang. Aktörer utanför skolorna verkar kunna röra sig tämligen obehindrat över organisationsgränserna. Författarna beskriver det som att "gränsen mellan folkhögskolorna och deras samverkande organisationer var således inte bevakad utan snarare perforerad: personer fick tillträde till rektorskansliet och kunde utbyta idéer om folkhögskolans verksamhet och hur den svarade mot aktuella samhälleliga behov" (2020, s. 177).

Studiens valda exempel visar att när folkhögskolan står i beredskap att starta nya verksamheter behöver de sätta ord på vad som utgör folkbildningens övergripande ideal och uppdrag. Idén om vad folkbildning är och ska vara, måste ständigt problematiseras och relateras till nya sammanhang. Detta menar författarna är ett sätt för folkhögskolan att stärka sin idé, både inom folkhögskolevärlden och utanför folkhögskolans väggar. De ser också två olika argumentationslinjer som ofta används när folkhögskolans tradition och idé ska diskuteras. Den ena utgörs av vad folkhögskolans verksamhet betyder för den enskilda individen, den andra handlar om den betydelse som folkbildning har i samhället i stort.

”
Idén om vad
folkbildning är
och ska vara,
måste ständigt
problematiseras
och relateras
till nya
sammanhang.

AVSLUTANDE REFLEKTIONER

Vårt uppdrag i den här rapporten har varit att utifrån aktuella texter om folkhögskolan försöka beskriva den betydelse utbildningsformen kan ha för individen och för samhället. Att fånga in denna betydelse låter sig inte så lätt göras. Inte heller går den att förstå i enbart kvantitativa termer. Mycket mäts numera för att kunna påvisa nyttan med olika verksamheter och dess kvalitet. Men folkhögskolan innefattar inte enbart mätbara värden. Dess betydelse ligger djupare. Värdet för den enskilde deltagaren visar sig kanske först långt senare i livet.

Vi har i vår text velat belysa de värden som inte så lätt låter sig fångas. I stället för att ha fokus på individuell och samhälllig nytta har vi främst valt att tala om folkhögskolans betydelse, och då i perspektivet betydelsen för deltagarna att inte bara skaffa sig meriter utan också att växa och utvecklas som personer. Att få möjlighet att bättre se sig själv men också att bli sedd som människa. Det handlar om erkännande. Det kan innefatta så enkla saker som att en deltagare som är frånvarande från lektionen blir överraskad över att vara saknad. Eller mötas av att lärare ser deltagaren bortom prestationerna. Att tillåtas att växa utifrån sig själv, på egna villkor, utan yttre bedömning.

Erkännandet kommer också från andra deltagare, i en kultur där både erfarenheter och kritik kan delas. Kanske är det detta som kan sägas stå i relation till Biestas idéer om lärarens ansvar. Ett ansvar som handlar om att skapa en undervisning som ger deltagarna möjlighet till både meritering, socialisering och subjektifiering.

Folkhögskolans betydelse i djupare bemärkelse för samhället är inte heller fullt mätbar. Det är naturligtvis betydelsefullt för samhället att människor meriterar sig för vidare studier och finner sin väg in på arbetsmarknaden. Men värdet för samhället ligger också i att det finns människor som har vana att utmanas och som övats i tolerans och respekt. Betydelsen av att det finns människor med demokratisk erfarenhet, med redskap att samverka och erfarenheter av att vara med och påverka.

Vi har redovisat ett resultat om folkhögskoledeltagares ideella engagemang som överraskat forskarna (Folkbildningsrådet 2015b). Det kan kanske förklaras både utifrån styrkan i att vara sedd och utifrån att ha tränat sig att våga stå upp mot rådande normer och orättvisor. På folkhögskolan ges möjlighet att träda utanför den tidigare trygghetszonen och pröva nya handlingar. Vi har talat om folkhögskolan som en miljö där åsiktsbrytningar blir möjliga och där undervisningen kan sägas vila på idén om en didaktik som inspirerar till handling. Att, som Berit Larsson uttrycker det, se på folkhögskolemiljön som ett rum där den politiska människan ges utrymme och får stöd till utveckling. Och en utbildningsform som identifierar demokrati som sitt främsta uppdrag och tar det på allvar, har i sanning en omätbar betydelse för samhället i stort.

Folkhögskolans grundläggande uppdrag brukar ofta beskrivas som just demokrati. Ordet uppdrag har i folkhögskolans sammanhang flera betydelser och kan behöva en tydligare förklaring. Den tidiga folkhögskolan uppstod utifrån lokala behov. Behoven definierades så att säga underifrån, från dem som inte kunde få sina utbildningsbehov tillfredsställda i andra skolformer. Alltjämt har denna idé om en utbildningsform som bygger på olika målgruppers behov, snarare än som en skola för nationell meritering, en viktig innebörd. En utbildningsform som är fri från statlig styrning och som människor söker sig till av fri vilja och där verksamheten bygger på lokala beslut. I dag handlar det både om grundutbildning och om en rad särskilda kurser inom olika ämnesområden. Inte i första hand med fokus på meritering utan på det som kan kallas bildning. Detta är ett sätt att beskriva det bredare uppdraget som kännetecknar folk-

Värdet för den enskilde deltagaren visar sig kanske först långt senare i livet.

högskolans idé och tradition.

Folkhögskolorna finansieras främst genom offentliga anslag. Riksdagen har antagit fyra syften med statsbidraget till folkbildningen, där det första är att folkbildningen ska bidra till att stärka och utveckla demokratin.

För folkhögskolorna är detta demokratisyfte centralt. Folkhögskolans arbete handlar om erkännande, om rätten och möjligheten för deltagarna att vara med och forma sin framtid, och om att känna engagemang och delaktighet i samhället och i kulturlivet. Detta får betydelse för studiernas utformning, där deltagarna ska ges ”möjlighet att tillsammans med andra öka sin kunskap och bildning för personlig utveckling” (SOU 2013/14:172). Demokratiuppdraget kan också kopplas till folkhögskolans arbete för att möta utbildningsbehov som uppstår i samhället och om att utjämna utbildningsklyftor. Det kan röra sig om behovet att få en nystart eller komplettering av tidigare studier. Det kan handla om möjligheten till nyorientering, att under ett år få pröva sina vingar i ett visst ämnesområde eller i ett nytt sammanhang. Behovet av att få ett meningsfullt innehåll i vardagen är också av stort värde. För en deltagare på en äldrekurs kan det, som vi har beskrivit, handla om social gemenskap. Mångfald och mötet mellan olikheter är i sig en demokratisk möjlighet som är unik för folkhögskolan.

Folkhögskolans förmåga att möta utbildningsbehov är väl känd bland beslutsfattare. Det manifesteras även i särskilda statliga satsningar riktade till folkhögskolan, utöver det generella statliga folkbildningsanslaget. Dessa satsningar har haft stor betydelse för de deltagare som tagit del av dem, vilket vi tidigare redovisat. För folkhögskolan ger dessa uppdrag möjlighet att nå viktiga målgrupper. Det gäller särskilt gruppen unga vuxna som ofta både saknar grundutbildning och etablering på arbetsmarknaden.

Ur ekonomisk synvinkel är de öronmärkta resurserna välkomna i folkhögskolan. Statskontoret (2018) anger ekonomin som en riskfaktor för folkhögskolorna framöver. Detta gäller framför allt de rörelseägda folkhögskolorna, där 30 procent av rektorerna anger oro för ekonomin. Bland de regionägda skolorna är motsvarande siffra 15 procent. På grund av sviktande ekonomi har många folkhögskolor tvingats ge sig in i diverse olika uppdrag och nya verksamheter, långt bortom det som kan omfattas av folkhögskolans idé och tradition.

Men särskilda statliga satsningar och uppdrag av detta slag har inte enbart fördelar. I motsats till folkbildningsanslaget, som ger den frihet att utforma verksamhetens innehåll och form och att anta deltagare, är dessa öronmärkta satsningar starkt styrda. Fritt och frivilligt är inte de honnorsord som gäller här och den lokala självständigheten är begränsad. Kurserna har sett i stort sett likadana ut över hela landet. Vi menar att exempelvis en etableringskurs skulle få en högre kvalitet genom lokal anpassning och förankring, i stället för att likriktas över hela landet.

Ideologiskt utgör denna styrning och likriktning ett hot mot kännetecknen för folkhögskolan, nämligen förmågan och möjligheten att självständigt identifiera samhällsbehov, båda vad gäller inriktning och målgrupp (se till exempel Larsson 2013) och att utifrån detta skapa nya verksamheter. I nära samverkan med civilsamhället har detta historiskt bidragit till folkhögskolans mångfald och framgång. Men nu ser vi att folkhögskolan riskerar att bli en del av en utbildningsmarknad. Laginder, Crowther och Nordvall, skriver redan 2013 att ”The autonomy of the folk high schools is being threatened from inside by their adaptation to the quasi-market of formal education” (2013, s. 91). Fortgår denna anpassning kan det få allvarliga följder.

Vi tycker oss se att folkhögskolan ännu så länge har lyckats bevara sina särskilda möjligheter med frihet att forma sina kurser, anta studerande och möta människors behov och längtan till studier. Det är dock viktigt att hålla folkhögskolan fri från både centralt formulerade kursplaner, från ett ämnes- och kursutbud som liknar det allmänna utbildningssystemet och från ekonomiskt motiverad marknadsanpassning.

Folkhögskolan – en mötesplats och en livsmiljö

Ett av folkhögskolan kännetecken brukar beskrivas som styrkan att vara en mötesplats mellan olikheter, med en blandning av människor med olika ålder, erfarenheter, kulturer och intresseinriktningar. Mötet, samtalet och det sociala samspelet är en del av folkhögskolans pedagogik och bidrar till ömsesidig förståelse. I förlängningen är även detta en viktig komponent i folkhögskolans demokratiuppdrag. Den vardagliga gemenskapen med alla deltagare och med den personal som arbetar på skolan är en unik möjlighet och utmärkande kvalitet i folkhögskolans arbete.

Statskontoret (2018) beskriver dock hur de ser en tendens till att möten på folkhögskolan i stället sker mellan deltagare med samma bakgrund och liknande intressen. Orsaken till detta är tvåfaldig. Dels har folkhögskolorna i allt högre grad etablerat filialer i städer, främst storstädernas förorter, dels samlar de särskilda kurserna i hög grad deltagare med liknande bakgrunder och erfarenheter.

Statskontoret redovisar att gruppen utrikes födda på senare år har ökat på allmän kurs, till cirka 10 procentenheter över genomsnittet i befolkningen. Flertalet av dessa deltagare finns på filialer i närheten av sin bostadsort.

På de särskilda kurserna är situationen den omvända. Där är utrikes födda underrepresenterade och studierna sker mestadels på huvudskolan. Även i de fall kurserna är lokaliserade till samma skolenhet finns en tendens till att kurserna arbetar alltför isolerat och att mötesplatser som kan bidra till ökad tolerans och ömsesidig förståelse blir alltför få.

Folkbildningsrådet (2020) förmedlar i sin statistik i princip samma bild. Styrkan av att skraddarsy och utforma kurser för olika gruppers inriktningar och behov är uppenbar och bidrar på sitt sätt till utbildningskvaliteten. Att en folkhögskola etablerar en filial i en förort, är en förutsättning för många som bor där att över huvud taget ha möjligheter att studera. Deltagare på särskilda kurser kan berätta om vilken styrka som ligger i att få samarbeta, stimuleras och utmanas av kursdeltagare med samma inriktning och intresse. På det sättet kan man se hur dessa fördelar kan komma i konflikt med den kvalitet som handlar det demokratiska mötets möjlighet till lärande, förståelse och tolerans.

En del folkhögskolor arbetar medvetet med frågan. Särskilda kurser har ”flyttat ut” till förorten, andra skolor har skapat gemensamt kursinnehåll, där deltagare från olika kurser möts i undervisningen. Skolgemensamma temaveckor är ytterligare ett försök att skapa generativa mötesplatser. Vi ser det här som en viktig utmaning för folkhögskolan. Med sin frihet att skapa och utforma kurser, att anta deltagare och att bestämma hur livet på folkhögskolan kan gestaltas har man en unik möjlighet att bidra till att utveckla ett demokratiskt samhälle, först i det lilla, lokala skolsamhället och sedan, som ringar på vattnet, i samhället i stort.

Vistelsen på folkhögskolan kan bli en erfarenhet som får betydelse långt utanför de formella studierna. Den vardagliga miljön av personliga möten och social samhörighet bidrar till en känsla av sammanhang och mening. Vissa talar om att folkhögskolan erbjuder ett livsrum, inte bara ett besöksrum. Man möter dem som har samma intresse, men också dem som är olik en själv och som ifrågasätter ens idéer och tankar. För en del blir folkhögskolan en väg ut ur ensamhet och isolering. Bilden av folkhögskolan som livsrum blir särskilt tydlig i skolor med tillgång till internat. Tillgång till bibliotek och skollokaler som är öppna långt efter lektionernas slut, samtal över kvällsmaten, möjligheten för deltagarna på estetiska kurser att fortsätta sitt arbete långt in på kvällen och tryggheten i att ha folk omkring sig för den som flyttat hemifrån för första gången, bidrar till känslan av hemmahörighet och tillhörighet. För deltagare med funktionsnedsättning kan det vara av avgörande betydelse för studierna att det finns ett välfungeran-

de internat med öppen tillgång till skolan i övrigt. Dessutom är internatet en förutsättning på folkhögskolor med kurser med riksrekrytering. Dessa kurser, i allmänhet med en specialinriktning som inte finns på andra ställen, förutsätter att skolan kan ordna med boendemöjligheter eftersom deltagarna ofta kommer från hela landet.

Det finns starka skäl för folkhögskolan att reflektera över hur framtiden ska se ut när det gäller att ta vara på och vidareutveckla den livsmiljö av mångfald och möteskultur som i så hög grad präglat folkhögskolevardagen och är en förutsättning för utbildningsformens framgång. I Signild Håkanssons studie (2018) konstateras att folkhögskolan urbaniseras både genom etableringen av filialer men också genom internat som läggs ner och där hela verksamheter flyttas in till städerna.

Statskontoret (2018) pekar på risken att grupper med olika inriktningar och bakgrunder inte längre möts i vardagen. Det finns alltså all anledning för folkhögskolorna att arbeta med strategier för att ”skapa folkhögskola” i den nya urbana miljön. Men det finns också skäl att fundera över vad som händer om fler internatskolor av ekonomiska skäl tvingas stänga och i stället etablera sin verksamhet som externat i en stad. Förutom att internatet är en förutsättning för en del kurser och deltagare finns det anledning till regionalpolitiska och kulturpolitiska överväganden när det gäller folkhögskolans betydelse i den bygd och i den region där den verkar.

Folkhögskolan som en kulturell växtplats

Vi har i vår rapport ägnat förhållandevis stort utrymme åt folkhögskolans kulturuppdrag. Det gäller inte enbart alla de estetiska kurser som erbjuds, utan också om de breda kulturverksamheter som folkhögskolorna bidrar med i lokalsamhället. Vi har refererat till flera studier som påvisat betydelsen av detta. Men folkhögskolans bidrag till det kulturella området är också av vikt i ett bredare samhällsperspektiv. Folk blir modiga av att utöva kultur och kultur kan utmana rådande normer. Vi menar att relationerna mellan demokrati och kultur är många men kanske inte alltid så lätta att påvisa. Det finns i dag tendenser i samhället som gärna vill se direkt nytta av kreativa verksamheter och menar att offentliga medel kan göra större nytta i andra verksamheter. För att än mer öka betydelsen av de estetiska kurserna behöver rekryteringen av deltagarna breddas så att fler grupper känner sig välkomnade, något som också kan påverkas av kursernas inriktning. Verksamheterna behöver också vara i nära kontakt med och inspirera deltagarna på andra kurser på folkhögskolan.

För många deltagare är det inte alltid givet vad studierna inom kulturområdet ska leda till. Bredden i utbudet av estetiska kurser är stort, det handlar om att svara upp mot både amatörism och elitsatsningar. Ämnesmässigt finns allt ifrån hårdslöjd till opera. De nya kunskaperna kan vidga perspektiven hos både unga och äldre. De kan utveckla en hobby eller undersöka om en passion för något kan leda till ett yrke. För många kan det vara själva syftet med studierna, att det ska utgöra vägen till en professionell karriär. Här kan folkhögskolans estetiska kurser ses som intermediära, som en förberedelse för högskolestudier. Oavsett anledning eller vad som händer efter studierna kan folkhögskolan ses som en kulturell växtplats. Den som kanske inte tidigare lyssnat på klassisk musik eller jazz får möjlighet att lyssna till det i matsalen, den som aldrig drejat får pröva detta eller bli inspirerad att börja skriva poesi när någon läser sina dikter under en samling. Var annars i samhället äger denna mängd av uttryck rum på samma ställe?

”

Folk blir modiga av att utöva kultur och kultur kan utmana rådande normer.

Till sist....

Det finns i dag en stor tilltro till folkhögskolan som en utbildningsform som kan ge många olika människor chans både till meritering och till personlig utveckling. Folkhögskola har ofta beskrivits som något annorlunda, något som är bättre än andra utbildningsanordnare. Det kan naturligtvis finnas en risk att berättelserna om folkbildningen omges av myten om dess särskilda förträfflighet för att stärka dess legitimitet. Men när vi tar del av de rapporter, de undersökningar och den forskning som har belyst folkhögskolan på senare år tycker vi oss hitta goda och många belegg för att påstå att det finns kvaliteter i utbildningsformens idé, tradition och särskilda förutsättningar som är värda att slå vakt om och utveckla. Det handlar om frihet att utgå från människors utbildnings- och bildningsbehov, om att utifrån dessa behov forma kurser och kursinnehåll och sättet att arbeta. Det handlar om möjligheten i olikheter och mångfald. Det handlar om deltagarnas förståelse av sig själva och sin omvärld och deras tilltro till att det är möjligt att vara med och forma framtiden. Det handlar till syvende och sist om demokrati. Och om något vi kanske skulle kunna kalla Allmän medborgerlig bildning.

REFERENSER

Andersson, P., Rudberg, K., Rydenstam, K. & Svensson, L. (2013). *Att vara folkhögskollärare – förutsättningar, kompetensbehov och tidsanvändning*. Folkbildningsrådet utvärderar No 1. Hämtad från: <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:653648/FULLTEXT01.pdf>

Andersson, P., Harlin, E-M. & Tsalgalidis, H. (2020). Bedömning av kunskap inom folkhögskolan. I P. Andersson, H. Colliander, E-M. Harlin (red.). *Om folkhögskolan – en särskild utbildningsform för vuxna*. Lund: Studentlitteratur.

Biesta, G. (2019). *Undervisningens återkomst*. Johanneshov: MTM.

Ehn, M. & Roselius, S. (2018). Från ”Allmän medborgarlig bildning” till ”Globalt medborgarskap”. I A-M. Laginder, E. Önneshö, I. Carlsson, & E. Nylander (red.) *Folkhögskolan 150 år: Folkbildning & Forskning årsbok 2018*: Stockholm, Föreningen för folkbildningsforskning.

Eriksson, L., Larsson, S., Lundberg, M. & Nordvall, H. (2019). *Folkbildning för förändring dilemman i politiskt mobiliserande didaktik*. (Andra upplagan). Linköping: Linköpings universitet.

Fejes, A., Dahlstedt, M., Olson, M. & Sandberg, F. (2018). *Medborgarskap och utbildning för vuxna: om komvux, folkhögskola och medborgarskapandets praktiker*. (Upplaga 1). Lund: Studentlitteratur.

Fejes, A., Aman, R., Dahlstedt, M., Gruber, S., Högberg, R. & Nyström, S. (2018). *Introduktion på svenska: om språkintröduktion för nyanlända på gymnasieskola och folkhögskola*. Linköping: Linköpings universitet. Hämtad från: <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1253760/FULLTEXT02.pdf>

Folkbildningsrådet (2015a). *Stegert vidare: undersökning bland folkhögskolans deltagare 2013*. Hämtad från: https://www.folkbildningsradet.se/globalassets/rapporter/ovriga-rapporter/2015/fbr_rapport_utvardering_1_2015_webbpdf_ny.pdf

Folkbildningsrådet (2015b). *Mer engagemang – Folkbildning i det svenska civila samhället*. Hämtad från: <https://www.folkbildningsradet.se/globalassets/rapporter/ovriga-rapporter/folkbildning-civilsamhalle-rapport.pdf>

Folkbildningsrådet (2016). *Folkbildningens frihet och värde: metaperspektiv på folkhögskolor och studieförbund*. Hämtad från: https://www.folkbildningsradet.se/globalassets/rapporter/sparas-ska-sorteras/fbr_meta_webb.pdf

Folkbildningsrådet (2017a). *Etableringskurs på folkhögskola*. Hämtad från: https://www.folkbildningsradet.se/globalassets/etablering/fbr_rapport_etablering_2017_hela_webb.pdf

Folkbildningsrådet (2017b). *Svenska för invandrare på folkhögskola – kartläggning för 2016 och 2017*. Hämtad från: <https://www.folkbildningsradet.se/globalassets/rapporter/ovriga-rapporter/2017/sfi-pa-folkhogskola-en-kartlaggning-fran-folkbildningsradet.pdf>

Folkbildningsrådet (2018). *Kulturell bildning i folkhögskolans regi – Deltagare och lärare på estetiska profilkurser*. Hämtad från: <https://www.folkbildningsradet.se/globalassets/rapporter/utvarderingar/2018/fbr-kulturell-webb.pdf>

Folkbildningsrådet (2019a). *Statsbidrag till folkhögskolor 2020 – Villkor och fördelning*. Hämtad från: <https://www.folkbildningsradet.se/globalassets/statsbidrag-folkhogskolor/2020/statsbidragsvillkor-folkhogskola-2020.pdf>

Folkbildningsrådet (2019b). *Folkbildning i marginaliserade stadsdelar – förankrad, invävs och trevande*. Hämtad från: https://www.folkbildningsradet.se/globalassets/rapporter/ovriga-rapporter/2019/fbr_rapport_marginaliserade_2019_webb.pdf

Folkbildningsrådet (2019c). *Folkbildning och regional kompetensförsörjning*. Hämtad från: <https://www.folkbildningsradet.se/globalassets/rapporter/ovriga-rapporter/2019/folkbildning-och-regional-kompetensforsorjning.pdf>

Folkbildningsrådet (2019d). *Folkbildningens betydelse för samhället 2018*. Hämtad från: https://www.folkbildningsradet.se/globalassets/rapporter/regeringen/2019/samlad-bedomning-2018_webb.pdf

Folkbildningsrådet (2019e). *Yrkeskurser inom bristyrken – återrapportering 2018*. Hämtad från: <https://www.folkbildningsradet.se/globalassets/rapporter/2019/aterrapportering-yrkeskurser-inom-bristyrken-2018.pdf>

Folkbildningsrådet (2019f). *Studiemotiverande folkhögskolekurs – återrapportering år 2018*. Hämtad från: https://www.folkbildningsradet.se/globalassets/rapporter/uppfoljning/smf/aterrapportering-smf-2018_webb.pdf

Folkbildningsrådet (2019g). *Folkbildning med asylsökande 2018*. Hämtad från: <https://www.folkbildningsradet.se/globalassets/rapporter/regeringen/2019/folkbildning-med-asylsokande-2018slut.pdf>

Folkbildningsrådet (2020). *Folkbildningens betydelse för samhället 2019*. Hämtad från: https://www.folkbildningsradet.se/globalassets/rapporter/2020/folkbildningsradets-samlade-bedomning-2019_final.pdf

Gustavsson, B., Andersdotter, G. & Sjöman, L. (red.) (2009). *Folkhögskolans praktiker i förändring*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Gustavsson, B. & Andersdotter, G. (red.) (2010). *Folkhögskolans praktiker i förändring 2*. (1. uppl.) Örebro: Örebro universitet

Gustavsson, B. (2017). *Bildningens dynamik: framväxt, dimensioner och mening*. (Första upplagan). [Göteborg]: Bokförlaget Korpen.

Harlin, E-M. & Malmström, L. (2020). Den bortglömda folkhögskolans potential. I A. Fejes. & M. Dahlstedt (red.) *Perspektiv på skolans problem – vad säger forskningen?* (Upplaga 1). Lund: Studentlitteratur.

Harlin, E-M., Ahn, S-E. & Hallqvist, A. (2020). Utbildningsdesign och kursutveckling inom folkhögskolan: fyra exempel på didaktisk innovation. I P. Andersson, H. Colliander, E-M. Harlin (red.). *Om folkhögskolan – en särskild utbildningsform för vuxna*. Lund: Studentlitteratur.

Hedegaard, J. & Hugo, M. (2020). Inclusion through Folk High School courses for senior citizens. *Educational Gerontology*. VOL. 46, NO. 2, 84–94. Hämtad från: <https://doi.org/10.1080/03601277.2020.1712773>

Hyldgaard Nankler, C. (2018). *Folkbildning och solidaritet: om uppkomsten av folkhögskolans globala engagemang*. Stockholm, Sverige: BoD - Books on Demand.

Hugo, M., Hedegaard, J. & Bjurcell, C. (2019). *Folkhögskolan som inkluderande miljö för deltagare med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar*. Encell Rapport 1:2019. Hämtad från: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1290728/FULLTEXT02.pdf>

Håkansson, S. (2018). Mot en ökad mångfald och tillgänglighet. Folkhögskolornas utveckling i modern tid. I A-M. Laginder, E. Önnesjö, I. Carlsson, & E. Nylander (red.) *Folkhögskolan 150 år: Folkbildning & Forskning årsbok 2018: Stockholm, Föreningen för folkbildningsforskning*.

Laginder, A-M. & Stenöien, J. (2011). Learning by Interest: Experiences and Commitments in Lives with Dance and Crafts. *Vocations and Learning*, 4, 151-167.

Laginder, A-M. & Jönsson, I. (2018). Textilt lärande på folkhögskola. I A-M. Laginder, E. Önnesjö, I. Carlsson, & E. Nylander (red.) *Folkhögskolan 150 år: Folkbildning & Forskning årsbok 2018: Stockholm, Föreningen för folkbildningsforskning*.

Landström, I. (2018). Den yrkesinriktade folkhögskolan. I A-M. Laginder, E. Önnesjö, I. Carlsson, & E. Nylander (red.) *Folkhögskolan 150 år: Folkbildning & Forskning årsbok 2018: Stockholm, Föreningen för folkbildningsforskning*.

Larsson, B. (2010). *Ett delat rum: agonistisk feminism och folklig mobilisering: exemplet Kvinnofolkhögskolan*. Göteborg: Makadam.

Larsson, S. (2006). *Didaktik för vuxna: tankelinjer i internationell litteratur*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Larsson, S. (2013). Folk high schools as educational avant-gardes in Sweden. I A.-M. Laginder, J. Crowther, & H. Nordvall (red.) (2013). *Popular Education, Power and Democracy: Swedish Experiences and Contributions*. National Institute of Adult Continuing Education.

Larsson, S. (2013). Folk high schools as educational avant-gardes. I A. Laginder, H. Nordvall & J. Crowther (red.) *Popular education, power and democracy: Swedish experiences and contributions*. Leicester: Niace.

Nylander, E. (2014). *Skolning i jazz: värde, selektion och studiekarriär vid folkhögskolornas musiklinjer*. (1. uppl.) Diss. Linköping : Linköpings universitet, 2014. Linköping.

Nylander, E., Bernhard, D., Rahm, L., & Andersson, P. (2015). *oLikaTill- SAMmanS: En kartläggning av folkhögskolors lärmiljöer för deltagare med funktionsnedsättningar*. Linköping: Linköping University Electronic Press

Nylander E. & Östlund, T. (2018). Folkhögskolans samtidshistoria: Deltagare och kursutbud 1997–2016. I: A-M. Laginder, E. Önneshj, I. Carlsson & E. Nylander (red.), *Folkhögskolan 150 år: Folkbildning och forskning årsbok 2018*: Stockholm, Föreningen för folkbildningsforskning.

Ruschkowski, A., Dahlstedt, M. & Fejes, A. (2019) Shaping the democratic, relational, and reflective youth recreation leader. *International Journal of Lifelong Education*, Vol. 38, s. 632-643.

SCB (2020). *Uppföljning av allmän kurs på folkhögskolan – Studiesituationen på allmän kurs och vad deltagarna gör efteråt*. Hämtad från: https://www.scb.se/contentassets/5b00ab00b3c441628bc2908db8f3537b/uf0549_2020a01_br_a40br2002.pdf

SCB (2017). *Etablering på arbetsmarknaden och övergång till högskolestudier efter kompletterande utbildningar*. Hämtad från: https://www.scb.se/contentassets/8badae6594a24f66bcc3707793bd7b24/uf0549_2015a01_a40br1709.pdf

Segnestam Larsson, O. (2018). *Ideologi i rörelse*. (Första upplagan). Stockholm: Idealistas förlag.

Skolverket (2019). *Uppföljning av gymnasieskolan 2019*. Rapport 480. Hämtad från: <https://www.skolverket.se/getFile?file=4094>

SFS 2015:218. *Förordning om statsbidrag till folkbildningen*. Hämtad från: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2015218-om-statsbidrag-till_sfs-2015-218

Statskontoret (2018). *En folkbildning i tiden: en utvärdering utifrån syftena med statsbidraget: slutrapport*. Stockholm: Statskontoret. Hämtad från: <https://www.statskontoret.se/globalassets/publikationer/2018/201810.pdf>

SOU 2013/14:72. *Allas kunskap – allas bildning*. Hämtad från: <https://www.regeringen.se/contentassets/dbb6beab1400486b9811f26090c53707/allas-kunskap--allas-bildning-201314172>

SOU 2018:23. *Konstnär – oavsett villkor?* Hämtad från: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2018/03/sou-201823/>

Sveriges folkhögskolor (2017). Hämtad från: <https://www.sverigesfolkhogskolor.se/for-personal-pa-folkhogskola/stod--utveckling/internationellt/aktuellt/glokalt-dagsverke---sa-gick-det/>

Österborg Wiklund, S. (2019). *Folkbildning i global (o)rättvisa: makt och motstånd i folkhögskolans internationalisering och transnationella kurser*. (Upplaga 1). Diss. (sammanfattning) Linköping: Linköpings universitet, 2019. Linköping

Varje år studerar tusentals människor – i olika åldrar och med skiftande bakgrunder – på någon av Sveriges folkhögskolor. Vilka går på folkhögskola och varför? Vilken miljö möter de på folkhögskolan? Vad sker under studietiden och vad händer efteråt? Det är några frågor som ligger till grund för denna rapport. På ett översiktligt sett redovisas resultaten från forskning, utvärderingar och utredningar som på senare år belyst folkhögskolan.

Folkhögskolans betydelse för individer och för samhället i stort är utgiven av Rörelsefolkhögskolornas intresseorganisation, RIO. Rapporten är skriven av Eva-Marie Harlin och Irma Carlsson. Båda har varit verksamma som universitetslärare, forskare och som programansvariga på folkhögskolläraryrket vid Linköpings universitet. De har även arbetat som folkhögskollärare.